GENO R. SENEČIĆ

POKUŠAJI

DESET NOVELA

ZAGREB 1931.

GENO R. SENEČIĆ

POKUŠAJI

DESET NOVELA

TISAK S. BLAŽANIN, ZAGREB.

VLASTITA NAKLADA

Đurđica

— Pođite sa mnom! —

— Kamo? —

— Vidjet ćete. —

— Tko ste vi? —

— Ne pitajte! Pođite, ako niste kukavica. —

Pjesnik je pošao. Nije mislio ništa. Hodao je lagano za starcem, koji ga je nagovorio.

Promatrao je starčevu figuru.

Starac, visok, vitak, otmjen. Obučen u elegantan crni ogrtač. Bijele rukavice i bijela šiljata brada. Cilinder.

Noć je bila hladna. Pršio je snijeg.

Guste, velike pahuljice padale su kao bijeli leptiri, kao čitava mala vojska leptira i cvijeća. Ulica je izgledala bijela, čista i svijetla. Električni sat na uglu pokazivao je dva i četvrt.

Pred jednom kućom zgrtao je neki pometač snijeg. Snažnim rukama bacao je teške lopate snijega s pločnika.

Starac je prišao pometaču:

— Pođite sa mnom! —

— Kamo? —

— Na rakiju. Zar nećete da se ogrijete?

Starac s bijelom šiljatom bradom uputio se dalje ulicom.

Pometač i pjesnik iza njega.

— Zar idete i vi sa starcem? —

— Da. —

— Kamo nas vodi? —

— Ne znam. —

— Tko ste vi? —

— Pjesnik —

— Čudna li zanimanja! —

Dalje nije nitko ništa govorio.

Jedan je taksi projurio kraj njih. Željezni su mu lanci jednolično lupali o blatobrane.

Pred Kraljevskim kazalištem stajao je naslonjen o stup svjetiljke gospodin u fraku. Bio je pijan. Fićukao je ariju »Kavalir ste vi« iz »Poljačke krvi«.

Starac se zaustavio kod svjetiljke.

Pjesnik mu je tek sada mogao vidjeti lice. Bilo je mirno, interesantno, oštro rezano. Iz tog lica sablasno su poput žarulja svijetlile njegove zelene oči. Zapovijedio je:

— Povedite pijanca s nama! —

Pjesnik i pometač uzeli su pijanca za ruke. On je bešćutno teturao i neprestano fićukao ariju iz »Poljačke krvi«. Zbog te arije, a pomalo i zbog fraka prozvali su ga: kavalir.

Išli su dalje šuteći.

Bili su sjena starčevih zelenih očiju.

Na tornju male crkvice odbijalo je tri sata.

Pometač je prošaptao:

— Već hodamo čitav sat. Ja neću dalje da idem! —

Pjesnik mu je turnuo u ruku banknotu.

Starac se okrenuo, i neznatno nasmiješio.

Kavalir je neumorno pjevušio ariju iz »Poljačke krvi«.

Nisu ni opazili, da s njima ide i četvrti.

Željezničar s ugaslim fenjerom i kovčegom u ruci.

— Kamo putujete? — zapita ga pometač.

— Doputovao sam noćnim ekspresom. Išao sam kući. Stari gospodin me pozvao, da pođem s vama. —

— Dobro. Pridržite kavalira. —

Pjesnik je zaostao, da pripali cigaretu.

Društvo je već dobrano odmaklo.

Potrčao je za njima.

Trčao je za refleksom onih zelenih očiju.

Kod kipa Pobjede pogađala su dva mladića jednu djevojčuru. Mladići mora da su bili braća. Bili su neobično slični.

Starac je bjesnio:

— Zašto kupujete ljubav? Zar mladost treba da kupuje ljubav? Pođite sa mnom! Dobit ćete ljubavi bez novaca! —

Pridružili su se ostalima. Kao novajlije morali su voditi kavalira.

Pjesnik ih je, radi sličnosti, prozvao blizancima.

Snijeg više nije padao. Možda je upravo zbog toga kavalir prestao fićukati ariju iz »Poljačke krvi«.

Krenuli su dalje.

Za starcem i njegovim zelenim očima.

Došli su do palače s teškim hrastovim vratima.

Starac se zaustavio, pozvonio i objasnio:

— Gospodo, moji ste gosti. Priredio sam večeru za šestoricu prijatelja. Ne znam, koji je bio razlog, no odazvao se nije ni jedan. Pošao sam na ulicu, i pozvao prvu šestoricu ljudi, koje sam susreo, da mi budu gosti. Gospodo, izvolite! —

U njegovom glasu bilo je neke mistične tišine, privlačivosti i snažne volje.

Svi su šutjeli. Progovorio je tek pjesnik:

— Nama će biti osobita čast. Dopustite da vam u ime našeg društva najučtivije zahvalim. Ali, molim, kako da vas zovemo? —

Starčeve oči bljesnule su intenzivnim zelenim svijetlom. Rekao je mirno:

— Zovite me Genij! —

*

— Uzvišeni Genije, dozvolite da prikažem društvo: Pometač, željezničar, kavalir, blizanci i moja skromnost, pjesnik. —

Genij je samo lagano kimnuo.

Završavali su večeru.

Nitko nije dosad govorio ni riječi.

Genij je sjedio u čelu stola, okusio tek mrtvu od svakog jela, gutnuo po kap od svake vrsti vina i šutio.

Njegove zelene oči ispunjale su čitavu dvoranu fosfornim sjajem.

Pjesnik je opazio, da se nitko ne usuđuje gledati starcu u oči.

I njega samog podilazila je neka hladna groza.

Servirana su birana vina. Popili su mnogo.

U kutu dvorane stajao je kamin.

Čulo se, kako u njemu pucketa vatra, a kroz rešetke na širokim vratima vidio se žar i plamen, čije su sjenke veselo igrale kolo na šarenom sagu.

Pjesnik je dugo gledao njihovu igru.....

Kad se prenuo, svitalo je.

Kroz spuštene zavjese šuljao se dan.

Pogledao je na čelo stola.

Starca je nestalo.

A i društva nije bilo.

Umjesto njih stajalo je na stolu mnoštvo praznih šampanjskih boca.

Sad se tek pjesniku učinilo da čuje glazbu.

Okrenuo se. Bio je sam.

Digao se, i pošao prema strani odakle je dolazila glazba.

Otvorio je jedna vrata.

Napipao prekidač i upalio svijetlo.
Ušao je u Genijev laboratorij.
Stolovi, stakleni ormari, instrumenti.
Retorte, dinamo-strojevi, epruvete.
U zraku cijevi, žice, antene.
Usred sobe široka sofa, zatvorena u ogromnu staklenu kutiju.
Uz zidove kavezi, krletke.
Pjesnik je prišao do kaveza.
Kunići, golubovi, kanarinci, psi, mačke i miševi.
Ptice stajale su ukočeno na prečkama.
Kunići, psi i mačke ležali su bez života.
Jedino su miševi živahno skakutali po svom kavezu.
Pjesnik je prišao do stola.
Pročitao je naslov debele knjige, uvezane u kožu: »Zimski san ljudi. Napisao prof. dr. Karen«.
Pjesnik je okrenuo jednu stranu.
Čudna je knjiga bila pisana rukom. Čitao je: ..... i tako sam nakon dugogodišnjeg napornog rada, našao način kako ću putem psihijatrije, sugestije i transultravioletnih zraka moći čovjeka uspavati u umjetni zimski san. Jedina bi poteškoća bila...
U susjednoj se sobi začula buka.
Pjesnik je pobjegao iz laboratorija.
Vratio se u dvoranu za jelo.
U glavi mu je šumjelo.
Pomalo se sabrao.
Odnekle se opet začula pjesma.
Otvorio je druga vrata.
Odahnuo je.
Za klavirom sakritim u šumi palma, sjedio je kavalir i pratio pometača, željezničara i blizance, koji su se iz sveg glasa derali ariju »Kavalir ste vi« iz »Poljačke krvi«.
Oko njih bilo je porazbacano nekoliko boca šampanjca.
Svi su bili pijani.
U jednom je kutu u udobnom naslonjaču sjedio Genij.
Promatrao ih je, i zadovoljno se smiješio.

*

— Žene! Žene! Dajte nam žene!
Dajte nam ljubavi!
Usana. Bokova. Grudiju. Tijela, toplog ženinog tijela! — Kavalir je vikao, protezao se, mahao rukama, ludovao.
Genij je osjetio, da je došao njegov veliki čas.

— Gospodo! Strpljenja! Samo malo strpljenja. Dobit ćete ženu. Dobit ćete cvijet proljeća. Ružu nad ružama sviju vrtova. Pjesmu nad pjesmama. Užitak nad užicima. Djevicu, opojnost nad opojnostima. Sunce nad suncima! —
Genij je pritisnuo na jedno dugme.
Žile su mu na čelu nabrekle.
Pjesnik je hladnokrvno upalio cigaretu.
Tišina.
Jedna su se vrata otvorila sama od sebe.
Iz daljine začuli se akordi rajske muzike.
Kor anđela?
Simfonija?
Orgulje?
Ne! Više, mnogo više: Božanski glas jedne žene.
Harmonija njenog glasa i njenog parfema.
Davno prije nje ušla je muzika njenog baršunastog, mekog alta, i miris njenog parfema, jorgovana.
Pjesnik je znao, da taj cvijet cvate i miriše u proljeću. I prozvao je po proljeću i nju: Đurđica.
Ušla je pjevajući.
Pjevala je »Sole mio«. Himnu suncu.
Svi su zanijemili.
Kavalir je izbuljio oči, blizanci su se uhvatili znojnim rukama, pometač je zadovoljno pljucnuo i mirno i dalje žvakao svoju cigaru, željezničar je bezbrižno mahnuo rukom i pogledao na sat.
Pjesnik je nervozno zgazio cigaretu, na sagu.
Na klasičnom tijelu divne djevojke bio je omotan tek tanki prozirni veo.
Genij je pratio na gitari, a ona je pjevala.
Đurđica je pjevala. Pjevala je »Sole mio«, svoju najmiliju pjesmu.
Ne, to nije bila pjesma. Bile su to zrake sunca, koje su prodrle zimsku maglu, i obasjale hladnu, smurznutu zemlju.
Sole mio! Đurđica! Sole mio!
Stajala je mirno kao kip Venere.
Pjesnik je istrgnuo iz ruku pometača cigaru, zagrizao u gorki duhan, uvlačio duboko, i kroz kolute dima gledao nju.
Taj dim ju je obavijao poput tamjana što obavija ikonu, kroz taj dim gledao je njeno bijelo lice, oči plave poput proljetnog neba, a kosu tamnu poput hrastove kore. Bila je počešljana po sredini, a na čelo su joj padale kovrčice male i nježne poput đurđica.

Dim se spuštao niže i milovao karamfilj njenih usana, jasmin njenih zubića, njezin bijeli glatki vrat, njena široka, umjetnički modelirana ramena, njene oble ruke, zaustavljao se kod vela, koji je škrto sakrivao njen najljepši ures. Njene male, čvrste, još necjelivane grudi. Taj je dim ulazio kroz tanki veo, draškao njeno pohotno tijelo, dodirivao rumene bradavice na vršcima dojka, i provlačio se sjenastom udubinom posred njenih grudiju. Taj je dim ćutio drhtaj njenog djevičanstva, uvlačio se kroz veo do njenih bijelih bokova, obavijao joj bedra, cjelivao koljena, uživao, bio sretan.

— Tko je želi? — grmio je Genij.

— Ja, ja, ja, ja! — vikale su užarene glave.

— Platiti, platiti, platiti! Treba platiti! —

— Koliko? Reci što tražiš. Evo ti sve što imam, stari lješinaru! — mljaskale su pohotne usne.

Genij se satanski cerio:

— Vrlo malo tražim! Gotovo ništa! Malo sna! Uzeti njeno tijelo, saviti se s njom u klupko zagrljaja, izgubiti svijest u vrisku drhtaja, strasti i užitka, i zaspati s njom. Biti moj mali eksperimenat. Malo spavati. Jedan mali zimski san! —

— Ne! Ne! Ne! Luđače! Vraže! Ubojico! Ne! Ne! Ne!

Nekoliko je pijanih tjelesa pobjeglo teturajući na ulicu.

Ostao je samo pjesnik.

Prišao je starcu, pogledao mu duboko u njegove zelene oči, i odlučno pristao:

— Profesore, ja hoću! —

Profesor dr. Karen zatvorio je fanatično oči, prešao rukom preko čela i duboho udahnuo.

Oči su mu blještile poput reflektora.

— Evo vam je! Uzmite to djevojačko tijelo. Ja vam je dajem. Ja to smijem. Jer ona je — moja kći!

*
*   *

Ležali su goli na širokoj sofi zatvoreni u staklenoj kutiji.

Profesor dr. Karen trčkarao je užurbano po laboratoriju, lijevao tekućine, miješao u retortama, spajao žicama staklenu kutiju s dinamo-strojevima, otvarao šaltere, i od vremena na vrijeme bacio i koji pogled na ovo dvoje, koje nije marilo ni zašto što se oko njih dešavalo, već se u kutiji svijalo u zanosu beskrajnog poljupca.

Njeno malo, mirisno tijelo privijalo se uz čvrste mišice pjesnika, ona se u njegovim rukama propinjala, jecala i vedro se smijala, gurala ga od sebe i stezala među bokove, cjelivala ga i grebla do krvi.

Poklanjala mu je sve. Svaki dah, svaki šapat, svaku misao, podavala mu se svakim nervom, svakim kutićem duše i tijela, rasipala je po njemu svu bogodanu raskoš svog rascvjetalog djevičanstva.

— Uzmi, moj pjesniče, ove grudi, gledaj kako su malene. možeš ih svaku rukom pokriti, uzmi ih, one su tvoje, one su čekale tebe. Čekala sam te, moj pjesniče, jer sam znala da ćeš doći. Čekala sam te strpljivo, tiho i pokorno. Kao cvijeće, što čeka rosu, kao suha zemlja što čeka tihu kišicu, kao čitav svijet što čeka sunce. Tako sam ja čekala Ljubav. —

— Ljubim te, Đurđice, ljubim! —

— Uveče, kada bih ljegala, drhtala sam od uzbuđenja i čežnje, bilo mi je tako hladno, gurala sam nokte u svoje male grudi i plakala, jer nije bilo nikoga da ih ubere, da ih uzme, da ne pusti da uvenu, kad su toliko lijepe. —

— Ljubim te, Đurđice, ljubim! —

— Čekala sam te, snivala sam o tebi, tvoj je lik lebdio uvijek preda mnom, premda te nikad nisam vidjela. Znala sam da ćeš doći, da ću osjetiti snagu tvojih mišića, toplinu tvojih riječi, slast ljubavi. Moj me otac držao zatvorenu poput svojih kunića i golubova, jedino šta sam imala bilo je ogledalo, koje mi je kazivalo, da ćeš doći, da nećeš dozvoliti, da moja ljepota, sjaji samo za mene. Bila sam dobra, čekala te i željela ti sreću, mnogo, mnogo sreće, sav onaj dio, koji bi pripadao meni, ja sam htjela da ga dobiješ ti, upravo ti, moj pjesniče! —

— Ljubim te, Đurđice, ljubim! —

Njene su grudi drhtale, njeni se bokovi bjelili, njene su ga ruke obuhvatile, stezale, grabile neobuzdanom požudom, njene su usne vikale, šaptale, zapovijedale, molile:

— Čuj me! —

— Reci što želiš. —

— Primakni glavu! —

— Evo! —

— Još bliže. —

— Zašto? —

— Daj mi uho —

— Ne! —

— Daj, daj! —
— Ali ne! Što će ti? —
— Daj, daj, Đurđica prosi uho —
— Mene to škaklja. —
— Daj, daj, budi dobar, neću da ti ga uzmem, ja ću ti ga ostaviti, samo hoću da ga imam, samo malo, tvoja Đurđica te tako lijepo prosi uho. —

Uhvatila mu zubićima ušnu resicu, njen topli dah ulazio mu u tijelo poput najveće opojnosti, presavila mu usnama uho i grizla ga do krvi.

Pjesnik je prosipao poljupce poput cvjetnog peluda mladosti po njenom užarenom, drhćućem tijelu, udisao miris koji je izlazio iz njene mekane kože kao iz vaze, grane, grma, čitave šume jorgovana. Taj je miris činio, da je gubio pamet, silio ga da grize, trga, čupa i miluje.

Zario je prste u njenu meku kosu, upijao blagi pogled iz njenih nasmijanih očiju, grizao njene grudi, koje je držala rukama i pružala mu na poljubac, stezao joj meki vrat i polako, polako spuštao usne na njeno čelo i zatvorene kapke njenih proljetnih očiju.

— Ljubim te, Đurđice, ljubim! —

— Moj pjesniče, pustio si me dugo da čekam. Bila sam tako sama, tako tužna. Položila bih bila svoje ruke na zemlju, da po njima dođeš, da bar na čas osjetim da si kod mene. Bila sam skromna, samo da sam mogla da te vidim, da ti osjetim ruke, da ti pružim usne. Ali sada ne. Sada te imam, tu si, moj si, sav si moj, hoću tebe, hoću da me cjelivaš, mučiš, ubiješ, jer ti si moj bog! —

— Ljubim te, Đurđice, ljubim! —

Cjelivala ga je divlje, očajno, ko da su joj ti poljupci posljednji pred smrt, stezala ga svojim tankim rukama, vriskala od slasti i savijala se pod težinom njegovim jakih ramena.

Njihova su se vrela tjelesa stopila u jedno, izgubila se u dubini traženja jednog beskonačnog užitka, obuzeta ludom radošću da se utope u neizmjernom peharu potpunog podavanja.

Iz pehara života i naslade prosula se i posljednja kap.

Zaspali su zagrljeni, umorni, sretni.

*

* *

Profesor dr. Karen dugo je gledao njihova usnula tijela u staklenoj kutiji.

Na licu mu je lebdio triumfatorski smiješak, trljao je zadovoljno ruke i čupkao bijelu bradicu.

On je došao do cilja! Oni spavaju zimski san!

Prošetao je nekoliko puta laboratorijem, popio čašu vode, sjeo za pisaći stol i otvorio svoju knjigu u kožnim koricama. Napisao je:

»... i moj je eksperimenat potpuno uspio u svojoj prvoj fazi. Dvoje ljudi, mladić i djevojka zaspali su 10 januara 1931 zimskim snom. Našao sam mladog, krepkog čovjeka, koji je bio spreman. da se podvrgne pokusu. Bilo je potrebno da mladi čovjek bude potpuno prije svijesti, da znade što će se s njime dogoditi, a da u momentu, kad transultravioletne zrake počne djelovati ipak ne koncentrira pažnju na san, nego na nešto drugo.

To drugo bio je zagrljaj žene.

Odgovornosti pred svijetom, u slučaju da se oni više ne probude, riješio sam se na taj način, što sam mladom čovjeku dao kao partnericu moju jedinicu kćer.

Nakon tromjesečnog spavanja, to znači, 10 aprila 1931 pozvat ću članove akademije i profesore univerziteta čitave zemlje, da u njihovom prisuću probudim njihova tijela, i da čitavim globusom zasja slava mog besmrtnog Genija.«

*

* *

Probudili su se zajedno 10 januara 1931 u 2 sata poslije podne.

Oni nisu zaspali zimskim snom, zaspali su od ljubavnog umora.

Poljubili su se, otvorili staklenu kutiju i izašli.

Profesor dr. Karen spavao je naslonjen na svoj pisaći stol. U laboratoriju osjećao se teški miris ozona.

Lice se profesorovo neobično sjajilo.

Taj sjaj bio je triumf njegovog velikog uspjeha.

Obukli su se tiho, otvorili vrata laboratorija, uhvatili se za ruke i pobjegli na hladni zrak.

Pobjegli su u život. — — —

Onog zimskog dana sjajilo je svim žarom svoje topline drago, veliko sunce. Sole mio! Sole mio!

Prolazili su kroz grad, ugibali se mnoštvu ljudi, automobilima i tramvajima, izašli u šumicu pokraj grada i hodali puteljcima po kojima je već kopnio snijeg.

Šumica je vrvjela od ljudi, čitav je grad izašao da gleda sunce, koje je usred zime zasjalo svom svojom jakošću.

Uspinjali su se šumicom, gledali jedno drugome u oči, smijali se, i susretali parove tijesno prigrljene jedno uz drugo.

Slijepci su sjedili uz put, pružali svoje izlizane šešire i na verglima i harmonikama svirali »Sole mio«.

Orkestrioni su kod »Debele mamice« i »Stare ure« promuklo i bučno udarali »Sole mio«.

Nekoliko mladića s gitarama i mandolinama šetalo je puteljkom i skladno i melodiozno intoniralo »Sole mio«.

Kroz otvorene prozore jedne vile čuli su se akordi glasovira. Neka je vješta ruka prebirala na tipkama »Sole mio«.

Držali su se za ruke i išli.

Kamo? Nisu znali.

K suncu, daleko od ljudi.

Prolazili su izoranim poljima pokritima snijegom, provlačili se kroz džbunje, preskakivali potočiće, pretrčavali livade.

Zemlja se isparivala, snijeg je kopnio, a nebo je bilo sve više zastrto maglom.

Kroz tu maglu probijalo je divno, zlatno sunce.

Prošli su šumu golih granatih hrastova, i iznad nje rijetku crnogoricu, udisali punim plućima miris borova i jela i došli na vrh.

Lica bila su im orošena znojem.

Potrčali su na čistinu, klekli jedno do drugoga, upravili poglede suncu i zamolili ga pobožno:

— Sunašce drago, jedino naše blago, sjaj nam uvijek, ne odlazi od nas, od naše sreće, od naše ljubavi! Udijeli nam samo jednu od svojih velikih milosti, ne tražimo mnogo, ne želimo ono, što žele svi drugi ljudi. Dalo si nam život, toplinu, sreću i ljubav, daj nam, molimo te, ostavi i našu Mladost! —

Na rubu te čistine rasla je mlada vitka breza. Na njenom vrhu cjelivalo se dvoje vrabaca. Vrapčići su opazili Đurdicu i pjesnika kako kleče, gledaju u sunce i plaču od sreće.

Odmakli su kljunove, prestali se cjelivati, i tiho i veselo zacvrkutali.

Cvrkutali su u molu »Sole mio«.

Zvonar Valek

— Daklem, dragi farniki, — završio je svoj govor seoski starješina Štefanec, — razmeli ste dobro kak je važna stvar, zbokradi koje sem vas sim zezval. Vi znate, da ja, kakti selski starešina svoj posel tiho zbavlam, da se niš ne »produceram« i da jako retko skupštine hižnih gospodarov zazivam. Se sem vam rastumačil, a vi se vezda dospomenite, kaj se napraviti more.

Bilo je doista nekoliko važnih razloga zbog kojih su se danas sastali »hižni gospodari« sela Kušinovca u dvorištu starješine Štefanca.

Jedan od razloga bio je taj, što je bilo nedjeljno, poslije podne, pa nije bilo posla.

Drugi je razlog bio već jači. Berba je bila obilna, a Štefanec nije u klijeti imao dovoljno »mertučja«, da spremi sav mošt, koji je dobio. Susjedi su znali, da mu u prešnici stoje dvije »brente« mošta, kojima kani danas počastiti »hižne gospodare«.

Konačno, i službeni dio sastanka bio je ozbiljan i važan. Nije šala lišiti službe zvonara, koji svoju dužnost vrši već trideset godina. A srušiti s dužnosti zvonara Valeka i izabrati novoga, bio je »tituluš« današnjeg sastanka.

Iz prešnice donešena je »brenta« mošta, a Štefančeva gazdarica narezala je suhog sira i luka.

Ljudi su punili i praznili šalice, lica im se pomalo rumenila, jezik razvezivao, a ideje koje je prije obrazložio Štefanec postajale sve jasnije.

Štefanec nije uzalud služio vojsku u Beču. Naučio je on tamo mnogo potrebnih stvari. Govoriti njemački, s gospodom pametno razgovarati, a dabome i svojim »farnikima« imponirati.

Opazio je on dobro, da je mošt već počeo djelovati, da su se ljudi pomalo već i »dospomenuli«, i da sad treba izbaciti glavni adut.

Nakašljao se, pljucnuo, otro rupcem brkove, pozvonio dozom po šalici, i važno nastavio:

— Daklem, nebum vam dugo pripovedal, ali sejedno se prek te stvari nesme samo tak prejti. Si mi znamo, kaj vu našem križevačkom kotaru, i uopće tu pod Kalnikom vredi plemenitaška fara Kušinovec. Mi naše plemstvo vlečemo još od šlivarov. Zato mi naše stare navade tak lehko zahititi nemremo. Zato moramo vezda stvar zvonara Valeka brzo i energično rešiti.

— Tak je! Tak je!

— Proti Valeku nismo imali spočetka niš. Obavlal je svoj posel dobro, uopće bilo je se v redu. Ali zajdna leta pričel je on biti i bezobrazen. Pričel je preveč točno svoje lukno pobirati, pričel je z cirkve sveče doma nositi, a bogme koji put ni ni zvonel kak treba. Sečate se lanjske tuče. Jedni su govorili, da su popi bili krivi. More biti, ne velim niš. Popi moreju z čaše vode napraviti tuču. Se v črni školi se vučiju dva leta mašu čitat, a dva leta coprat.

Drugi su rekli, da je tuču napravil on dijak z Zagreba, koji je bil pri popu na ferju, pak je z onim svojim kojnom navek jahal i dukal po našim goricama. More biti i to. On hodi v one najvišle škole. Još ober popa. Tam se stopram vučiju one prave coprije.

Al ja itak mislim, da je kriv zvonar. Prosim vas lepo, je li v cirkvi gorelo onaj dan večno svetlo? Ni! Je li Valek zvonel onak na tuču kak se zvoni? Ni! Vudrl je z velikim zvonom dva put, a ne tri put, kak je moral. Mi se toga dobro sečamo.

— Tak je! Štefanec ima praf!

— Tuča nam je potukla gorice, celu zimu nismo niš pili, a tomu je bil kriv Valek. Mi smo mu to sve pušćali. Ali da bu njegva kćer išla »za muž« jednom krčevincu, koji ni zemle nema, nek po selih zdence kopa, to itak nebu!

— To ne! To ne bumo dali!

— Z plemenite fare Kušinovec ni se nigdar niko ženil z jednim Krapincom. Mi stari farniki nigdar ne bumo pušćali, da našu deklu dobi jeden dotepeni Krapinec. I če bu Valek zbila na tom inzisteral, mi ga zmesta zrušimo z mežnerije!

— To se razme! Živio Štefanec! Tak bu i nikak drukče! On dan, kad bu pop zvenčal Velakovu Katušku z onim Krapincom, mi si zeberemo novoga zvonara!

— Tak je! Fala vam dragi farniki!

Štefanec je iz prešnice donio i drugu »brentu« mošta.

*

Doznao i Valek za urotu, koja se spremila protiv njega. Promišljao dugo o tome, i odlučio da pita za savjet starog župnika. (Gospodin (s akcentom na i) je prema njemu bio uvijek dobar i susretljiv. Ta već mu trideset godina vjerno služi.

Poslije mise ušao Valek gospodinu u kancelariju, zatvorio dobro vrata, da tko ne čuje njegove tajne, ispripovijedao mu sve i konačno priznao:

— Znaju, gospodin, i meni je teško dati Katušku onom krčevincu. A kaj bum ž njom sirotom? Se znate kak je. Malo je šepava, levu nogu malo vleče za sebom, a i drukče ni čist zdrava. Vodil sem ju i v Križevec na »rentgel«. Platil sem petsto forintov, doktor mi je v kmici pokazival nekšnu sliku, al ja nis niš videl. Kaj mislite, da je taj »rentgel« kaj pomogel? Kaj bi, čist niš! Onda, znate, već je i stara. Ima dvajšest let. Kaj bum ž njom? Tri mlajše kčeri sem već zdavno dal »za muž«, a nju nijeden Kušinovčan neće. Krapinci ju očeju. Kak i ne bi? Se oni si skup nemaju deset rali takvog grunta, kakvog dobi Katuška kad pe »za muž«.

Stari ga je župnik saslušao, i u početku se ljutio na njega, što se boji tih pretnja. Jer župljani, doduše, mogu birati zvonara po volji, ali ipak ne mogu njega bez razloga zbaciti, kad već toliko vremena dobro vrši svoju dužnost.

No kasnije je uvidio i sam župnik, koliko bi ta ženidba razbjesnila Kušinovčane.

A Valeka je prvi puta u životu zainteresiralo pitanje, zašto oni, Kušinovčani, toliko preziru te krčevince. Ipak se ne bi smjelo mrziti i'h toliko bar onda, kad ih netko treba. Jer ljudi su to dobri, pošteni i marljivi. Žive u župi zajedno s njima, polaze u zajedničku crkvu i nikoga ne diraju. Siromašni su, ali uzimaju zemlju »z dela«, i pošteno ju obrađuju.

Gospodin je rastumačio Valeku, kako se on već trideset godina bori bez uspjeha sa starosjediocima, da se krčevincima prizna ravnopravnost:

— Se znaš kak je. Doselili su se s Krapine, Pregrade i Lobora pred trideset let v našu faru, kupili od gospočije onu šumu v Vinkovcu, skrčili ju, i naselili se tam. Kupili su tu šumu jeftino. Sećam se, ral je koštala stoideset forinti. Je, zemla im je slaba, se na onom krču ni nemre bolja biti. Vi ste, Kušinovčani, navek nekaj protiv njih imali. Da su, tobož, leni, da im babe nosiju varoške canjke, a ne belinu, da žene nemaju »poculicu«, i da ne znaju tkati. No viš, i tak ste vi, stari farniki, navek ostali čist po strani od njih. Ž njimi se ne ženite, v prošeciji idete saki za sebe, pak ni pred cirkvom skup ne stojite. Kak da niste z jedne fare. To ni lepo. I ja bum tomu već kraj napravil. Makar ve, pod stare dane. Ti samo daj Katušku tom krčevincu. A farnikov se niš ne boj! Njima bum ja već pokazal.

Zvonar se Valek lijepo gospodinu zahvalio, uzeo sa stola svoj šešir i pošao iz kancelarije.

A gospodin ga kod vratiju onako usput zapitao:
— Je, a kaj veliju mladi? Su oni za to?
— Kaj imaju oni za reči? Imaju čkometi. Ko bu njih kaj pital? Samo če se mi starci složimo radi grunta. Nekak mi se se vidi, da bi krčevinec štel deset rali i još one moje žmehke kobile. Te mu, bormeš, ne bum dal!

*

Prošla su već dva tjedna, otkad je zvonareva Katuška pošla »za muž« krčevincu Neteku Kovačiću.
Svadba je bila svečana. Kako već dolikuje zvonarevoj kćeri. »Gosti« su trajali dva dana. Na večeri bila je i nekolicina »hižnih gospodara« s one Štefančeve skupštine. Sam Štefanec je bio također pozvan, ali se je »zmeknul«. Otišao je u Križevce »tobože da bi reći bilo« po poslu.
No od čitave zavjere nije se dogodilo ništa. Sjedili ljudi posve mirno kod večere, pili, plesali i zabavljali se. Pače i nazdravljali Valeku.
Čudio se Valek. Čudio se i stari župnik. Ali mudro su šutjeli. Nakon svadbe opet mir. Katuška pošla u Vinkovec, i sve je teklo svojim tokom.
Dolazio Štefanec župniku, donosio mu akte s općine, i razgovarao tamo sa zvonarom. O kakovoj zavjeri ni govora.
Što to znači? pitali se župnik i Valek.
Zaboravili ljudi, da je Štefanec služio vojsku u Beču, da se u njegovoj glavi mogu roditi velike ideje.

*

Štefanec nije bio glup. Doznao je on, da je župnik na Valekovoj strani, pa lijepo »farnikima« obrazložio čitavu stvar.
Da li ima smisla da se zamjere župniku? Nema! Dužni su mu svi na sprovode, na »meše«, na lukno. A za to nesretno lukno može ih on i utužiti. Dođe pljenidba, odvedu ti iz štale kravu ili telicu, pa šta imaš od toga? Konačno popa čovjek treba uvijek. Za krst, za »spoved i sprevod«. Još lako za to. »Spovedati« mora i «mrtvike« mora pokapati. Ali kako bi bilo s vjenčanjem. To ne mora, ako neće. Jednostavno veli, da si premlad. A sad dolazi zima. Dečki se počimaju ženiti. Ne, popu se ne smijemo zamjeriti.
I završio odriješito:
— Mi bumo Valeka već drukče zrihtali!

*

Jedne subote sjedio je ko slučajno starješina Štefanec kod zdenca pred »farofom«.

Prolazio je ovuda kući, pa sjeo časkom da se porazgovori sa župnikovim kočijašem, koji je napajao konje.
Bilo je nekako oko dvanaest sati, jer se brežuljkom prema crkvi uspinjao zvonar Valek, da odzvoni podne.
Valek je ušao u toranj i za čas izašao blijed kao svijeća.
Spustio se prema »farofu«. Prošao mirno kraj Štefanca ni ne gledajući ga. Na Štefančevu brku poigravao je neznatni smiješak. Pratio je Valeka pogledom, i bezbrižno ga zapitao:
— A zakaj nisi zvonel podne? Kaj još ni cajt?
Valekov je glas bio miran, ali on ipak nije mogao prikriti uzrujanost. Odgovorio je tiho:
— Na zvoncu ga ni štrika! Fkrali su čisto novi štrik!

*

Stari župnik je konačno morao, pa i preko volje posumnjati u svog vjernog Valeka. Došli su k njemu »farniki« i pozvali ga:
— Hote gospodin z nama. Bumo vam pokazali kam je Valek spravil štrik.
U Beclinovom dvorištu kopao je zdenac Valekov zet krčevinac Netek Kovačić. Dvorište je bilo na brijegu, pa je morao duboko kopati da bi došao do vodene žile. Netek je bio stručnjak u kopanju zdenaca. Pomagao mu je uvijek njegov brat, koji je čabrom na točak izvlačio zemlju, koju je Netek u zdencu iskopao. Beclinov zdenac imao je biti doskora svršen. Netek se svaki čas nadao naići na vodu.
U to su do zdenca došli »farniki« vodeći starog župnika.
Iza njih je stupao, kao da ide na stratište, zvonar Valek.
Pogledao je točak na novom zdencu i zanijemio.
Na točku je bilo omotano uže — s crkvenog zvona!
— Otkud imaš ovaj štrik. Netek? — pitao je župnik.
Valeku se smračilo pred očima, kad je čuo, kako iz dubine zdenca Netek odgovara:
— Dali su mi ga tast Valek! Rekli su, da su ga kupili v Zagrebu!
»Farniki« su polagano i pobjedonosno nestajali iz dvorišta.
Valek nije smogao ni riječi. Pošao je za župnikom koji se šutke uputio kući.
Nisu prešli ni pola puta do »farofa«, kad je za njima dotrčalo jedno dijete:
— Vrnite se gospodin. Pripetila se nesreća!
Iz Beclinovog zdenca izvlačili su »farniki« Neteka Kovačića. Lubanja Netekova puknuta po sredini bila je sva u krvi i blatu.

Našao je na vodenu žilu, pa mu je brat na užetu spuštao cigle, da ju zazide. Jedna se cigla omakla iz čabra, i s visine od deset metara pala Neteku na glavu. Nije još bio mrtav, no nije mu bilo spasa.

Gospodin mu je podijelio oproštenje grijeha. Jer pokajao se i priznao:

— Oča Valek, naj mi oprostiju! Štrik sem fkral ja!

...S tornja župne crkve začuli su se doskora zvuci posmrtnog zvona. Zvučali su nekako tužnije i toplije. To je zvonar Valek prvi put, otkad je zvonar, zvonio sa suzom u oku.

(»Književne Novine«)

Vozar br. 216

Tračnice, tramvajsko zvonce, buka i promet velegrada, šum motora i vožnja, beskonačna vožnja, to je bio čitav njegov dosadašnji život.

Njegova mladost na selu, bila je blijeda, svakidašnja.

Svršio je pučku školu, i pošao u grad da uči zanat. Počeo je ozbiljno, ali nije mogao da izdrži u mračnoj, prašnoj radionici, htio je da gleda svijet, da gleda ljude, da gleda taj grad, radi koga je došao. Htio je da šeta ulicama čist, lijepo obučen, među onim mnoštvom, htio je, da se gura laktovima, da pusti, da ga bujica ulice nosi.

Pobjegao je iz prašne radionice u pokrajnoj ulici, prijavio se u velikoj svijetloj sobi, kod starog gospodina sa crnim naočarima. Prijavio se da služi gradu, njegovoj buci i njegovom prometu. Obukli su ga u plavo odijelo, metnuli mu na glavu kapu s nekim znakom, a na prsa broj 216.

I tada je zapravo počeo njegov život.

Svršio je obuku. Dvije i pol godine obuke prošle su brzo u očekivanju onog velikog dana, kada mu je gospodin sa crnim naočarima svečano predao ključ motora, kad je pod sobom prvi put osjetio okretanje kotača i šum električnog motora, a da nije kraj sebe vidio učitelja, koji mu je pazio na svaki kret ruke, na svaki zavoj ulice i znak prometnog redara.

Tog mu se časa učinilo, da je sam, da je njegov motor jedini, koji je izašao iz spremišta, da svi oni njegovi drugovi, koji su primili iste ključeve, i popeli se na platforme svojih kola, ni ne znaju, što su dobili tim ključem; učinilo mu se, da samo on shvaća, da je sad primio u ruke ključ čitavog grada.

I onda je počela vožnja.

Od jutra do mraka. Iste ulice, iste stanice, isti život u jutro, o podne i uveče. Putnici su izlazili i ulazili, prolazili kraj njega, gurali ga, psovali tramvaj, gužvu i posao, koji ih sili, da sjedaju u tu prokletu krletku. No to je sve prolazilo kraj njega, ali i daleko od njega. On je stajao miran, ponosan, pritiskao nogom zvonce, držeći čvrsto zavor i polugu.

Starješine su ga hvalili, gospodin s crnim naočarima odredio ga za pripravnika brdske pruge na groblje.

Uveče, kad je grad usnuo, kad su ulice opustjele i tek se koji prolaznik žurio kući, sjevnule su pred njim tračnice u svijetlu jakih

žarulja, njegova umorna noga nije trebala više da toliko zvoni, pustio je svoj motor da juri, tračnice su se pred njim pružale u daljinu, kao i njegov život, i on je bio umoran, ali sretan.

I tada se jednog dana na njegova kola popela o n a. Osjetio je, da stoji iza njega, njen opojni parfem zaludio ga. U prozoru, pred sobom vidio je njenu vitku figuru.

Zadrhtao je, njegovim tijelom prošao je val vrućine i strašne zime.

Okrenuo se i zastao kao ukopan.

Njen pogled bio je upravljen pravo na njega. Njene oči gledale su ga pogledom, kojeg nije mogao izdržati.

Okrenuo se, prešao rukom preko čela, i pustio zavor.

Kola su krenula svojom starom, muklom škripom.

Sređivao je svoje misli. Sjeti se, da je nije ni pogledao. Nije ni znao da li je lijepa.

Na slijedećoj se stanici okrenuo. Nje više nije bilo.

*

* *

I od toga je dana dolazila uvijek u isto vrijeme, na istoj stanici. Svaki dan pred večer. On je ćutio njenu blizinu, udisao njen parfem, i gledao u prozoru pred sobom njen lik.

I to je za njega bilo dosta.

*

* *

A jednog se dana ipak okrenuo. Jedva je zadržao usklik udivljenja. Bila je divna. Njena svijetla haljina sapinjala je njeno tijelo lagano, poput pjene. Znao je, da ima crnu kosu, da ima prekrasne noge, nije skidao pogleda s njenih grimizno crvenih usana. Tek se nije usudio da joj pogleda u oči. Bojao se njenog strašnog pogleda.

*

* *

Sutradan došla je opet. Vidio ju je, kako čeka na stanici. Drhćući zaustavio je kola. Na njenim divnim usnama opazio je smiješak. Ušla je.

Po prvi je puta začuo njen glas. Bio je slađi od zvuka violine. Rekla mu je:

— Požurite! Meni se jako žuri...

Okrenuo se ko munja. Pogledao joj je u oči. Te oči bile su božanski lijepe, bile su crne i tihe kao noć. Nije razumio zašto ih se bojao. Ta one su ga gledale pogledom slatkim ko poljubac.

Promucao je:

— Evo, odmah ću... milostiva... gospođo! —

Primakla se do njega:

— Vi ste već dugo vozar?

Bio je uzbuđen i smeten:

— Da, već četiri godine.

Ona ga je pitala slatko:

— A zašto se vi nikada ne okrećete? Zar vam nije drago, da kraj vas stoje lijepe žene? Zašto ne govorite ništa?

— Da, da, drago mi je! Da vi znate, koliko mi je to drago. Ali... vidite —

Pokazao je više sebe ploču: Vozaru je zabranjeno razgovarati!

Pogledala ga je čarobno, podigla lagano ruku i smješeći se okrenula ploču.

Ispod njene gole bijele ruke, opazio je rub fine čipkaste košuljice i tamnu sjenu nježnih kovrčastih dlačica.

Krv mu je udarila u glavu. Gotovo je prošao stanicu. U zadnji je čas zaustavio motor.

Ona je pošla prema izlazu. Odjedared se zaustavila, izvadila iz ručne torbice crveni karanfil, i metnula mu ga na motor. Nasmiješila se, i izašla.

On nije smogao ni riječi. Gledao je za njom kao za Bogom. Prenuo ga oštar zvižduk konduktera. Krenuli su dalje. Pred sobom je na svijetlim tračnicama vidio sad samo jedno: Njene velike crne oči.

Te večeri učinilo mu se, da su njegova kola sama ušla u spremište, da ih on nije dovezao. Poljubio je na hladnom motoru mjesto, na koje je ona metnula crveni karanfil.

*

* *

Slijedeći je dan prolazio sporo. Čitav je dan mislio na nju. Na njen glas, njene divne oči, i njen crveni karanfil. Tko je ona? Zašto se vozi tramvajem? Ona, lijepa, raskošna i bogata, koja je sigurno imala i svoj auto i svoju kočiju. Zašto ona dolazi upravo na njegova kola? Zašto ona baš njega čeka? Čemu onaj pogled, one riječi, onaj karanfil? Pred veče je posve sigurno zaključio: Ona me ljubi!

Čekala ga je na običajnoj stanici. Danas je bila ljepša nego ikada. On je već izdaleka podigao ruku na pozdrav. Popela se na prednju platformu svojim laganim gracioznim korakom.

— Dobra večer! — pozdravila je veselo.

Učinila mu se vedra, nestašna, raspoložena.

On nije znao što bi od sreće. Najradije bi bio zaustavio motor, i gledao nju, gledao one njene čudne oči, koje su ga učinile njenim robom.

Nije znao, želi li joj štogod reći, ili je htio da bude s njom sam, da sam on udiše onaj njen opojni parfem, koji ga je zaludio, tek danas je protiv svog običaja upozoravao:

— Gospodo, molim u kola! Mjesta ima dosta! Platforma treba da je prazna za vozara!

Čuo je njen topli glas:

— Da, treba da ovdje nema nikoga. Treba da smo sami. Samo nas dvoje!

Pristupila je do njega, on je pustio zavor, kola su pomalo krenula.

Htio je da joj nešto kaže, no riječi mu nisu dolazile na pamet, ćutio se savršeno sretnim, što je ona došla, što stoji tu do njega, što se njena fina haljina dotiče njegove proste bluze. Htio je, da se tako voze bez prestanka, da izađu iz grada, tamo, gdje više ni nema tračnica, jer on je vjerovao, da bi njegova kola išla i po livadi posutoj cvijećem, i kroz mirisno polje heljde, da bi se lagano vijugala između stoljetnih stabala hrastove šume, jer se je u njima vozila Ljubav.

Začudio se sam sebi, kad je odlučno progovorio:

— Nemojte da silazite! Uopće nemojte više da silazite! Vi ne smijete da me ostavite! Ja vas molim, ja vas lijepo molim!

Ćutio je da mu se približava, njen parfem pomiješao se sada s mirisom njene puti i njene blizine u jedan preslatki rajski napitak. Čuo je njen tihi glas:

— A zašto moj mali vozaru, zašto? Zar ti se sviđam? Voliš li, da dolazim na tvoja kola, voliš li, da sam tu, kraj tebe?

On je drhtao od uzbuđenja, prihvatio je čvrsto rukom zavor. Oćutio je njenu glavu posve blizu, njeno koljeno dotaklo se njegova, stala je vrškom svoje fine cipelice na njegovu tešku čizmu, molila ga je:

— Pusti mene da zvonim, pusti dragi, tako bih htjela, da bar nešto uradim mjesto tebe, da ti pomognem!

— Ali ne, gospođo, ne mogu, molim vas, ne, ne...

Već je njezina nožica pritiskala dugme zvonca, ali zvono je udaralo muklo, bez zvuka, njena malena noga nije imala dosta snage.

Osjetio je, kako mu se ruka, koja je držala zavor doticala njenih čvrstih grudi, kako joj se tijelo privilo uz njegovo, kako ga njen bijeli mirisni vrat zaluđuje.

Nije se mogao savladati. Upro je strasno usne u meko ružičasto meso.

I sada se sve odigralo strelovitom brzinom.

Okrenula se naglo, uhvatila mu obim rukama glavu, pripila usne uz njegove i cjelivala ga opojno, smrtno.

U kolima čuo se žamor, komešanje, vika, oštar zviždnk pištaljke.

Pustio je zavor, uhvatio obim rukama njeno vitko tijelo, i bacio ga snažno na motor. Jedna poluga pomakla se sama do krajnjeg zareza...

A oni su se cjelivali, cjelivali do krvi.

I onda...

Sudar, strašan prasak, vika, plač, jedan smrtni jauk, zveket stakla, katastrofa...

*

Podigli su ga sa tračnica. Izgledao je kao izbezumljen. Preko desnog oka curio mu mlaz krvi. Pokušao je, da se pridigne. Poduprо se o lakat. U glavi mu je šumjelo, kao kroz maglu vidio je oko sebe gusti krug ljudi, nekoliko redara sa svijetlim kacigama, vidio je razbijena svoja kola. Prednja je platforma bila uništena. Podigao se. Nije mu se dogodilo ništa.

Okrenuo se, zateturao, zvjerski kriknuo, i bacio se na njeno tijelo.

Ležala je na tračnicama u lokvi vlastite krvi.

Njegov je glas odzvanjao ulicom bolno, plakao je ko dijete:

— Ti nećeš umrijeti, ne, ti ne smiješ umrijeti, Bože, oh Bože! — zašto si to uradio?

Pridigao je njenu glavu, i počeo joj sa usana divlje sisati grimiz njene tople krvi.

Njene su se oči pomalo otvarale, iz grudiju uzvio joj se mukli, samrtni hropac:

— Vidiš... krv... crvena... topla krv..., samo... što... je to... moja krv!

Nije mogla dalje, njena glava pala je natrag na pločnik.

Njegove oči buljile su u tu krv ko u tamni bezdan, vidio je da će tog časa s njom nestati i njega. I onda ju je zapitao ono najveće, ono najsvetije. Njegove usne micale su se polagano, kao na molitvu:

— Reci mi nešto, reci, i učini da se spasim, reci... ti si... me ljubila?

Njenim licem iznakaženim, polumrtvim, ružnim od motornog ulja, krvi i blata, preletio je strašan, posprdan podsmjeh. Zadnjim silama, hroptajući, šaptala je:

— Budalo... ne,... nema... ljubavi, ne vjeruj... u tu... glupost..., ja sam... samo htjela... doživjeti... tramvajsku nesreću!

To su bile njene posljednje riječi.

Vatrogasac iz »podzemlja«

Kad je naše akademsko pjevačko društvo dobilo poziv, da pojača operni zbor kod Wagnerovog »Parsifala«, ja sam se tomu iskreno obradovao. Sjetio sam se tada mojih ranijih »nastupa« na pozornici našeg teatra, koji sam uvijek volio. Sjetio sam se, kako sam se još kao gimnazijalac u nižim razredima znojio pod maskom malog crnca na Haiti otccima »Puta oko sveta«, kako sam se iz sveg glas derao iza kulisa u razredu »Školnika Flachsmana«, kako sam napokon pjevao alt u zboru hodočasnika u prvoj slici »Borisa Godunova«.

Znam, da sam u ono doba više volio tumarati po pozornici, provlačiti se izmedju kulisa, kroz papirnata vrata, preskakivati zlatom obojene stolce, nego zagledati se u vitke noge balerina u kostimima paža. — Okrugla rupa na zastoru, reflektori, električne brojke za takt, vunena mahovina, raznobojne žarulje i veliko stakleno prstenje na rukama boljara, privlačilo me više od grudiju boljarskih gospodja, koje su drsko iskakivale iz sapetih steznika. A kad sam na koncu treće slike otvarao usta, da bi publika mislila, da i ja pjevam »Slava našem caru Borisu«, sakupljao sam po pozornici limeni novac, koji je medju puk bacao car. A kad je zastor pao i neki »kulisenšiber« skupljao u vrećicu te komadićke lima, ja sam se oprezno izmaknuo, otrčao u garderobu i požurio se kući s velikim plijenom, s limenim novcima cara Borisa.

Danas, nakon nekoliko godina, ušao sam s istim veseljem na stražnja vrata teatra, s istim užitkom provlačio sam se izmedju drveća u »gaju kod brda Monsalvata«, zadivio se lijepom koljenu balerine u kostimu Gralovog viteza i pomilovao bijele grudi jednoj od Parsifalovih zavodnica.

Danas, nakon nekoliko godina dobila je pozornica nova tehnička pomagala, stari crveni zastor zamijenjen je novim, drveni stolci nanovo su pozlaćeni, ja sam od alta postao II. tenor, a dolje u »podzemlju« sjedio je još uvijek na svom stolcu onaj isti čovjek stari Toni.

Ja sam tek danas upoznao jednog nadasve zanimivog čovjeka starog vatrogasca iz »podzemlja«. Nabasao sam na njega slučajno dolje u »podzemlju« medju cijevima centralnog loženja i starim rekvizitama. Rekao mi je onih nekoliko riječi, koje ponavlja već dvadeset i pet godina:

— Gospodine, gospodine, ovdje je zabranjeno prolaziti!

U njegovom glasu bilo je nečeg mirnog, širokog i toplog, što je privlačilo. I ja bih ga poslušao i udaljio se, da mu nisam u ruci opazio poznati mi crveni uvez Goetheovih Sabranih djela. Goethe u rukama vatrogasca iz »podzemlja«! I zbog Goethea sam ostao dolje kod njegova stolca, zbog Goethea smo postali prijatelji.

Što nas je približilo jednog drugomu? Što je ono što mi je primaklo srce starog čovjeka, koji kažu već dvadeset i pet godina, otkako sjedi na tom stolcu nije progovorio ni s kim nijedne riječi osim službenih? Zašto je taj visoko kulturan čovjek upravo meni izjadao svoju bol, zašto se baš meni povjerio? Ne znam. Ne vjerujem, da je taj fluid blizine strujao iz mene, iz moje osobe, vjerujem, da se ta blizina stvorila, kad sam upoznao njegovu slabu stranu, a našu dodirnu tačku: Ljubav za literaturu, muziku i teater. Ta dodirna tačka pribavila mi njegovo povjerenje.

Vježbali smo »Parsifal« nekoliko tjedana, a dvaput tjedno dolazio sam nakon pokusa dolje k njemu, starom Toniju. I onda smo pripovijedali. Koji put sam ostao i preko dva sata. Bilo mi je ugodno razgovarati s tim simpatičnim starcem, dolje medju cijevima centralnog loženja, dok je vani fićukao hladni februarski vjetar. Onaj posebni miris ljepenke i boje sa kulisa, potsjećao me, da se nalazim u toliko mi dragoj zgradi, u teatru.

A gore bi već počela pretstava. Zvukovi orkestra dolazili bi do naših ušiju tek nešto oslabljeni tankim stropom, fini, nježni i mekani, ko melodije gramofonskih ploča igranih drvenim iglama. A stari vatrogasac bi pričao. Najradije o teatru. O muzici govorio je s bljeskom i tugom u oku:

— Vidite, mladi prijatelju, oni svi misle, da ja samo čuvam one gore, da pazim, da se u »podzemlju« ne porodi vatra. Oni gore ne znaju, da i ja živim zajedno s njima, da i ja osjećam takt dirigentovog štapića. Lijepa Tosca ne zna, da i ja pjevam ariju Cavaradossija, demonska Carmen ne čuje i moju izjavu ljubavi, ona miluje kosu svog don Josea i čeka pljesak, čeka slavu. Nikola Šubić Zrinjski ne zapaža, da se medju njegovim hrabrim vitezovima i ja zaklinjem Bogu velikomu, a mjesto starca Eleazara plačem ja za kćeri mu Rehom, koju su krvnici bacili u kotao s vrelim uljem. Ne plačem za izgubljenom srećom, ne žalim za svojim promašenim životom, plačem jer Eleazar glumi, jer ne lije prave suze, koje čak i ona muzika prolijeva.

Opera, opera, to je moj život, moj užitak, moja sreća! Poznajem svaki citat, svaki akord, svaki takt, svaku notu. Poznajem svaku misao pjesnika, osjećam kompozitorovu dušu.

Slušao sam ga zadivljeno.

A drame ne čujem. Ovaj strop ipak ne propušta riječi. Drame zato čitam. Pitali ste me, da li je istina, da sam mnogo toga pročitao. Istina je, pročitao sam čitavu našu knjižnicu nekoliko hiljada svezaka, pročitao sam i ona djela naših mladih pjesnika, koja još uvijek čekaju da budu izvedena. Pročitao sam ih i ocijenio.

Nisam ga prekidao. Promatrao sam njegove markantne crte, njegovu sijedu kosu, njegovo lice koje je usprkos njegovih šezdeset godina još uvijek bilo lijepo. U očima sijevala mu mladost ,a u glasu opažao mu se umor proživjelog života.

Fini smiješak preletio mu preko tankih usnica kad mi je rekao:

— Oni gore, moji su svi, ja ih sve volim, poznajem ih sve, premda ništa s njima ne razgovaram. A znate li, kako oni karakteriziraju mene? Kažu: »Naš stari vatrogasac ne voli da govori, ali uvijek čita. Čita zato, da mu se ne zaklope oči, da ne — zaspi!«

*

Tako su tekli naši razgovori. Onda je došla i premijera »Parsifala«. Naš zbor je otpjevao dobro svoju partiju u drugom činu, a stari mi je čestitao i zahvalio mi se:

— Lijepo je od vas, što ste došli. Što bi ja sam radio do konca pretstave? Ovako će mi biti ugodnije.

A »Parsifal« trajao je dugo. Od četiri poslije podne do deset na večer. A u deset sati oprostio sam se s Tonijem i otišao kući. Nisam pošao sam. Ponio sam u duši jedan mali komadičak života, jednu malu sliku izmedju tolikih slika u galeriji životne borbe, sreće i bola. Ponio sam u duši iskrenu ispovijest starog Tonija.

Pričao mi o svojoj mladosti, svojim nadama i idealima. Pričao mi o svojim studijama u Francuskoj, Italiji i Njemačkoj. Opisivao mi bogatstvo svog oca i otmjen i raskošan život obitelji. Vjerovao sam mu sve. Nisam imao razloga, da mu ne vjerujem. Jer odijelo vatrogasca nije moglo sakriti ljepotu i bogatstvo njegove duše.

Sjedio sam nasuprot njemu, dolje, medju cijevima centralnog loženja, a odozgo dolazili su veličanstveni akordi majstora Wagnera. Došao je do one točke, gdje je zapravo počeo i prestao njegov život. Ponudio sam mu cigaretu. Prošao je prstima kroz lijepu sijedu kosu i nastavio:

— I onda je u moj život došla Ona. Vidite, vama će to biti dosadno, jer ste to već toliko puta čuli i jer ćete to još nebrojeno puta slušati. To nije ništa nova, to se u životu događa uvijek. A ipak smo nas dvoje vjerovali, da smo tako nešto samo mi stvorili, da je naša ljubav drugačija od sviju ostalih, da ne će ohladiti nikad, da će živjeti vječno.

Ljubili smo se divlje i meko. Šibali smo se i milovali riječima, ludovali od sreće i plakali od boli. Štedili smo poljupcima i rasipavali se užitkom. Svadjali se i opraštali, rastajali se i opet se neutaživim žarom sastajali. Osjećali smo se maleni ko crvi, i veliki ko bogovi!

Ljubili smo se.

Usudio sam se zapitati ga:

— Gdje ste ju sreli? Da li je bila lijepa? Kako se je zvala?

Pogled otplovio mu nekud daleko, u prošlost, u lijepu zamamnu prošlost. Glas prelazio mu pomalo u šapat, u oku sam mu opazio suzu. Prošaptao je:

— Zvala se Zvijezda.

I onda se odjedared prenuo, mahnuo rukom, ko da je tom gestom sve od sebe za uvijek odbacio. Podigao se sa stolca, prošetao gore i dolje po onom uskom hodniku i rekao:

— I onda je jedan stroj od nekoliko cilindera pregazio sve nade, sve ideale, i našu pjesmu ljubavi! Bilo je to pred trideset i pet godina, kad su k nama došli prvi automobili. Otišla je s prvim čovjekom, koji je došao po nju s automobilom, i podala mu se! Nisam tražio od nje nikakvo objašnjenje. Prezreo sam je, pljunuo na sve ono sveto, što nas je vezalo, pružio joj ruku i rekao joj samo jednu riječ:

— Bludnice!

Opazio sam mu na licu izraz strašnog prezira. No za čas je tog prezira nestalo, i on je nastavio mirno:

— Otišao sam u svijet. Bio sam bogat. Podigao sam u banci konto, koji je moj otac deponirao za mene i pobjegao sam. Proputovao sam sve centre Evrope i Amerike. Proživio sam nekoliko ludih i besmislenih godina. Za posljednji novac kupio sam u Rio de Janeiru radničko odijelo i do Trsta prao palubu na luksusnom prekooceanskom brodu. I onda sam došao ovamo u »podzemlje«, da sakriven, i daleko od svega onoga gore, služim mojoj jedinoj sreći, teatru.

Nikad nisam zapitao ni za nju, ni za bilo koga. Odrekao sam se ljudskog društva i ubio u sebi sve ono, što me je vezalo s vanjskim svijetom. Moja obitelj drži, da sam umro. A ja i jesam umro. Umro za sve one gore. Zamrzio sam čitav svijet, jer sam zamrzio žene. Ta čitav svijet i postoji zbog žena. Ljudi se radjaju, rade, kradu, varaju, stiču novac, slavu i položaj zbog žena. Ta samo zbog žena se ljudi uzdižu, padaju, mažu bojom obraze ko klovni, igraju pred njima komediju, ubijaju i umiru!

Htio sam mu prigovoriti, no nije mi dopustio.

— Ne nemojte mi ništa govoriti! To je sve i danas tako. Preko svih nada prelaze okrutno kotači automobila. Tek možda imadu danas više cilindera!

A u vama, mladi čovječe, gledam sebe, svoju mladost, punu ideala i zato ću vam nešto reći. Ne morate to uzeti kao savjet, ali vas samo jedno molim: Nemojte mi se smijati. To, što ću vam sada reći, riječi su čovjeka, koji je upoznao život i žene. Žene možete ljubiti samo dok ih ne upoznate.

Cjelivajte žene, mazite ih, dajte da vas i one maze, budite prema njima savršeni kavalir. Trošite na njih novac, uživajte s njima, svijajte njihova mirisna tijela, dajte da vas isprepletu svojim tankim nogama. Povlačite se po njihovim crvenim budoarima, grizite njihove bijele grudi, ispijajte i zadnju kap užitka s njihovih usana, ali nemojte im, nemojte im nikad reći one velike, one svete riječi, nemojte nikad dopustiti, da im vaše srce veli: Ja te ljubim. Recite im samo:

Što želiš da ti kupim? Koliko tražiš da ti platim, za tvoju ljubav?

Prestao je govoriti i zapalio još jednu cigaretu.

Ja sam zanijemio. Osjetio sam se savršeno malen pred tim čovjekom, on me potpuno osvojio.

I u to su, odozgo sa pozornice, zabrujali finalni akordi »Parsifala«. Majestozni leitmotiv »Sućustvom uman, a nevin lud«, orio se čitavim teatrom. Bubnjevi, violine, klarinete i rogovi spojili su se u veliki finale, koji je prolazio svakim kutićem mog srca. A Toni upijao je u sebe muziku svim ćutilima.

I kroz bučni finale velike Wagnerove opere, govorio mi je vatrogasac iz »podzemlja« svoje nezaboravne riječi:

— Da, da, sve je to bljutavo, gadno i prljavo. Sve ono tamo gore. Samo nešto je iznad svega toga. Samo jedno je veliko i lijepo ko svemir. Samo jedno je toplo i daleko ko sunce. Samo jedno je duboko ko more, a visoko poput sniježnih vrhunaca nedokučivih

planina. Samo jedno je glatko ko površina jezera, samo jedno je opojno ko vino, čisto ko vatra, a slatko ko ljubav. Samo jedno je iznad svega! To je — Umjetnost!

Oči su mu se sjajile nekim nebeskim žarom, glas zvučao mu oštro i mirno poput glasa proroka. Obraze zažarila mu laka rumen, a ruke su mu tek neznatno podrhtavale.

A odlazeći od njega rodila se u mojoj duši posve mala i sitna misao. Misao, koja možda i nije važna i preko koje se posve lako prelazi, misao, na koju se u našem mehaniziranom svijetu ne smije spoticati.

Osjetio sam, da takvog čovjeka više neću u životu sresti.

Bilo mi je jasno, da takvih ljudi ima malo gore na pozornici života, ćutio sam, da se takvi ljudi susreću samo daleko od svega ulaštenog, namještenog i parfimiranog, da se susreću samo u — »podzemlju«...

(Iz natječajnih novela »Novosti«)

Jedna uspomena.

Vladimir Zemljak posjetio je nakon dugog vremena Presečki Vrh. Vraćao se iz Osijeka u Zagreb, pa je u Križevcima sišao s vlaka i pošao pješice seoskim putem. Odlučio je posjetiti ovo malo selo, gdje je proživio mnogo ugodnih časova svoga djetinjstva. Nešto ga je opet vuklo među one brežuljke i livade, usred kojih se na brijegu bijelila stara župna crkva.

Prošlo je tome i dvadeset godina, kad je on posljednji put vidio taj toranj i tu staru lipu pred crkvom.

Otišao je iz domovine u svijet, proživio mnogo godina rada, učenja i stradanja, i vratio se kući kao gotov i spreman čovjek. Danas je zauzimao Vladimir Zemljak visoko mjesto u državnoj službi.

Dvadeset godina nije on bio u tom kraju. Znao je, da su umrli nekadašnji njegovi dobročinitelji stari župnik i učitelj Fageta, kod kojih je on proveo više svojih praznika. To su bili dobri i plemeniti ljudi.

Seljaci ga danas više neće prepoznati, ta pred dvadeset godina nisu mu još ni brci porasli. Nitko se ga više neće sjetiti, on je došao ovamo, da posjeti tek ovu staru crkvu i »farof« s velikim kamenim lukovima, i onu tratinu, gdje je toliko puta bosonog trčao.

Bila je nedjelja. Poldašnja misa nije još počela, jer je narod stajao još pred crkvom. Desno od tornja momci, a lijevo djevojke. Kod bunara žene, a pod starom lipom starci. Baš kao nekoć.

Svi su se razbrbljali, jer se neki nisu još od prošle nedjelje vidjeli. Sela su porazbacana po brežuljcima, pa se narod sastaje samo kod nedjeljnje mise.

Među momcima vodio je glavnu riječ mlad vojnik, očito na osustvu. Svi su ga pobožno slušali, i pokušavali metati na glavu njegovu kapu, da vide kako bi njima pristajala.

Starci okupili se oko lipe, na kojoj su uvijek bile vijesti iz općine. I sad je na lipi bio prikucan velik papir, okružnica.

Zemljak prošao je između ljudi, koji su ga svi izvjedljivo gledali i okretali se za njim, i ušao u crkvu. Stao je odmah kod vratiju, kod kropionika. Upravo su bila zazvonila sva tri zvona, treći i posljednji zov k misi.

Ljudi su polagano ulazili. Najprije djeca, koja su se poredala oko oltara, onda djevojke. Muževi su zaposjeli klupe na desnoj

strani- a žene na lijevoj. Momci su ostali kod vratiju i pod tornjem. Jedan sijedi i na pol slijepi starac zavukao se i sjeo u ispovijedaonicu.

Zemljak stajao je kraj kropionika, i promatrao ljude, koji su ulazili. Svatko se kod kropionika zaustavio, umočio desnicu u vodu, prekrižio se i neznatno pokleknuo. Na crnom kropioniku sjajile su se kapljice, koje su padale od prstiju, i polako se cijedile, ostavljajući za sobom vlažne nejednake crte. Kvadratne ploče pod kropionikom bile su malo zablaćene od praha, koji su ljudi donijeli na obući, i vode, koja je padala po tlu.

Zemljak motrio je narod, no nikoga više nije poznavao. Na ovom ili onom licu još je doduše primjetio po koju poznatu crtu, ali ta tjelesa bila su ili toliko postarana, da ih nije mogao uvrstiti među znance, ili su pak bila premlada, a crte na licu još nejasne i nepoznate.

Uto je kod oltara zazvonilo maleno zvonce, prišao oltaru svećenik, započela misa. Sa »koruša« začuli su se prvi akordi orgulja.

Do ovog časa činilo se Zemljaku, da je sve ostalo po starom, kao nekoć pred dvadeset godina. I crkva i »farof« i narod, i lipa i zvonovi. No sad je opazio kako je stran, kako je tuđ u tom kraju, među tim narodom. Kod oltara služio je misu mlad svećenik, sigurno župnik. Zemljak se tad sjetio pokojnog starca župnika, koji je u ono doba kod tog istog oltara prinosio žrtvu, sjetio se njegovog glasa, koji je zvučio nekud blaže, pristupačnije narodu, a ipak svečanije.

Na »korušu« nije bilo više ni učitelja Fagete. I on je umro, prepustio svoje mjesto mlademu, ostavio mu u amanet orgulje, djecu u školskoj sobi, i mnogo dobrih voćaka u vrtu.

Zemljak osjećao je sada posve jasno, da tu više nije ono, što je bilo. Mladi učitelj svirao je bolje od pokojnog Fagete, no ispod njegovih prstiju znao je poskočiti i po koji takt marša ili nekog poznatog tanga, mladi učitelj svirao je s više znanja, ali s manje ćuvstva i topline, svirao je za sebe.

Zemljak se začudio, što narod više ne pjeva pod misom kao nekoć, kad su se uz vodstvo Fagete orile nadaleko oko crkve stare hrvatske crkvene pjesme. Sada bi po koja žena i počela s učiteljem, njoj bi se pridružile i druge, pa opet prestale, jer te pjesme bile su nove, nađene u novim pjesmaricama, nisu bile za narod, jer ih narod nije znao.

Zemljak je osjetio, da je nekoć bilo mnogo, mnogo ljepše. U srcu ćutio je neku hladnoću, tužnu osamljenost, htio je, da nekoga potraži, da se bilo s kime porazgovori.

Bacio je još jedan pogled po crkvi i izašao.

Napolju je bio krasan, sunčani dan. Po drveću rumenile su se jabuke i plavile šljive, a oko tornja veselo su oblijetale lastavice. Skupljale su se valjda da pođu na jug, jer je bila već rana jesen.

Zemljak spustio se od crkve i pošao lagano kroz selo. Tamo je bilo sve tiho i mirno. Nijemo su gledale u njega nekad dobro poznate kuće. Nikoga nije bilo na dvorištu, žene su u kući spremale ručak. Gdje koji pas lijeno se protezao.

Zemljak je izašao iz sela, i zaokrenuo uskim putem na seoski brežuljak. Tamo se zelenila stara, zapuštena živica, koja je ograđivala seosko groblje.

Kod ulaza, pokraj trošne, drvene mrtvačnice, još je uvijek stajala ona stara, malko pognuta vrba.

Zemljak je ušao u groblje i pošao uzduž grobova. Čitavo groblje obraslo je gustom, tamno zelenom travom, a na gdje kojem grobu bijelio se osamljen cvijet. Mnogi križevi bili su već polomljeni ili prebačeni, nigdje se više nije moglo pročitati ime pokojnika. Kiše su sve izbrisale. Po gdje koji kameni križ ili izlizani spomenik još je sačuvao po koje ime. Zemljak je ta sva imena poznavao. Upisivao ih je često puta u matice staroga župnika. U sred groblja stajao je kameni križ, a sa svake strane čuvala ga po jedna tanka i zelena jela. Vršci tih jela njihali su se lagano od vjetrića, i priklanjali se jedan drugome ko da si šapuću tihu pjesmu vječnog mira i sreće.

Zemljak uputio je svoj korak tim jelama. U njihovu hladu stajala su dva velika kamena spomenika. Na njima su zlatnim slovima bila upisana imena.

Zemljak se nije prevario. Bili su to grobovi njegovih prijatelja.

Pročitao je još jednoć draga mu imena, i tad opazio na učiteljevu spomeniku nešto što ga je duboko potreslo i prisililo na razmišljanje.

Na kamenu je pisalo: Stjepan Fageta, učitelj, umro 1916. A ispod toga bili su uklesani poznati mu stihovi:

»Promislimo braćo glasa turobnoga,
koga želi dati sad nenavadnoga,
tijelo kome zadnja ura je izbila,
i življenju jadnom konac odredila.«

Zemljak je gledao dugo ta slova, po kojima su poigravali sunčani traci, uzdahnuo i prešao rukom preko očiju, da otare suzu.

Na spomenik doletjela je tad mala sjenica, sjela i dugo gledala Zemljaka svojim bistrim očicama.

On je sjeo na neki prevaljeni kamen, i nije skidao pogleda sa zlatnih slova onih stihova. Iz tih su se slova počele pred njim stvarati jasne slike jednih praznika pred dvadeset godina.

Zemljak se, s mnogo boli i prekora u srcu, sjetio jedne uspomene.

*

* *

Bilo mu je onda tek petnaest godina.

Došao je kao siromašni gimnazijalac na praznike starom župniku i učitelju Fageti, a da ih do onda nikad ni vidio nije. Prigrlili su ga kao svoje dijete. Župnik davao mu je hranu, a učitelj stan. Jer na »farofu« nije bilo mjesta za spavanje.

Bilo mu je vrlo lijepo. Ministrirao je župniku, prepisivao mu matice, zvonio pozdravljenje i uređivao učitelju popis školske djece.

Najviše se radovao, kad se smio nekud sa župnikom odvesti. Voziti se, bila je za njega najveća sreća.

Jednog su se dana odvezli u Ledinu, na sprovod.

Išao je i učitelj. Vlatko je uvijek volio ići na sprovod, kad bi pjevao i učitelj. Jer kod siromašnijih sprovoda nije Vlatko imao mnogo dužnosti. Držao bi na kolima župnikovu torbu sa štolom, roketom, kvadratom i ritualom, a kod obreda samo odgovarao: »et cum spiritu tuo« i »amen«.

Kad bi pak i učitelj išao, onda je već njegova dužnost bila veća. Učitelj bi pjevao tužaljku u stihovima po napjevu neke posmrtne pjesme, a Vlatko bi ga pratio u terci.

Ta bi pjesma mogla posve lako biti i bez njegove pratnje, ali imao je dobar sluh, pa mu je učitelj rado priuštio to veselje, i dopustio mu, da pjeva s njim.

Poslije toga sprovoda ostao je župnik još neko vrijeme u razgovoru s pokojnikovom rodbinom.

Fageta i Vlatko vraćali su se sami kući. Fageta je bio te večeri, preko svog običaja vrlo zamišljen.

Neko su vrijeme tako šuteći išli, a onda ga je Vlatko zapitao:

— Gospodine učitelju, zašto ste danas tako zamišljeni? Zar vam se nešto dogodilo? —

Fageta ga potapšao prijateljski po ramenu, odjedared stao, zagledao mu se u oči, i ozbiljnim ga, gotovo svečanim glasom zapitao:

— Vidiš, Vlatko, ja sam već tolike ljude otpremio do groba, pa sam se sad sjetio, da će jednog dana smrt doći i po mene. Tko će onda meni otpjevati tužaljku? Ti si te stihove toliko puta pjevao, ti ih znadeš. Hoćeš li mi obećati, da ćeš mi, kad umrem, ti otpjevati ovu moju tužaljku, koju sam ja tolikima pjevao? —

Vlatka su iznenadile njegove riječi, nikad nije ni pomislio na to, ali je ipak spontano i oduševljeno odgovorio:

— Gospodine učitelju, zašto mislite na smrt, koja je još tako daleko? Tko zna, možda ćete vi meni pjevati tu pjesmu. Ali ja vam obećajem, ja vam dajem riječ, da ću, nalazio se, gdje mu drago, doći na vaš pogreb, i nad vašim lijesom otpjevati tu vašu pjesmu, vama, mome dobrome i iskrenome prijatelju. —

Prihvatio mu je ruku, i zahvalno je stisnuo.

*

* *

Zemljak se prenuo.

Ova uspomena potsjetila ga na njegovu mladost. Potsjetila ga ujedno da je kriv. Zlatna slova onih stihova potaknula su ga na razmišljanje.

Zašto nije održao obećanje? Zašto je pogazio riječ?

Fageta je umro. On je primio njegovu osmrtnicu, no nije pošao na njegov sprovod. Nije otpjevao tužaljku, za koju ga je Fageta molio. nije održao riječ, koju mu je dao.

Da li je bio spriječen? Zar se nije nikako moglo učiniti, da ostane čovjek karakteran, pa da pođe na Presečki Vrh, i otprati prijatelja do groba?

Ne! On nije mogao doći. Morao je biti na proslavi imendana lijepe glumice Zore.

Da li su sve glumice ovog svijeta vrijedne uspomene jednog starog, iskrenog prijatelja?

Ovo pitanje urezivalo mu se u srce poput mača.

Dignuo se s kamena, na kome je sjedio, prošao prstima kroz bujnu kosu, a usne su mu opet, bogzna koji put, počele šaptati drage stihove:

— Promislimo braćo glasa turobnoga,
koga želi dati sad nenavadnoga,
tijelo kome zadnja ura je izbila,
i življenju jadnom, konac odredila. —

Njegov šapat prelazio je po malo u glas, usne počele su mu se same od sebe otvarati, iz glasnica zastrujila je posve nesvijesno melodija Fagetine tužaljke:

— Ni se mogel smrtnoj oštroj kosi skriti,
neg je njemu bilo žuhki kalež spiti.
Žuhki kalež spiti, u grob se seliti,
'z vami se mileni zanavjek raziti. —

Čitao je stihove, sjećao se Fagetina tenora, i svoje pratnje u terci, pjevušenje postalo je sve glasnije, pustio je glasu slobodu, on je glasno pjevao:

— A ti anđel Božji, čuvar od mladosti,
čuvaj ga i od sad, čuvaj njegve kosti. —

Sunce je visoko stajalo, i bliještilo svim žarom podnevne jakosti, a Zemljaku je u hladu onih jela bilo neizrecivo ugodno.

S crkvenog tornja zabrujali su zvonovi, misa se svršila, a Zemljak je stajao pred grobom dragog pokojnika, i treptio sav, cijelom dušom i srcem ispunjen zahvalnošću, zanosom i čarom iskrenog prijateljstva. Njegov gromki a ugodni glas stopio se sada sa zvucima zvonova u harmoničnu i velebnu melodiju.

Zemljak je punim glasom pjevao, oči mu se zalile suzama, a stihovi su mu se sami od sebe vraćali u svijest. Otpjevao ih je sve, i završio majestozno i polagano poput pokojnog Fagete:

— Dok mu dobri Bog naš grehe ne oprosti,
da **uzmogne doć u vječni** raj Svetlosti. —

Zvonovi su prestali zvoniti oko groblja se sve umirilo.

Ta tišina vratila je Zemljaka u realnost. Sa srca mu se odvalio teški kamen prekoravanja. On je ispunio obećanje, otpjevao je nad mrtvim tijelom prijateljevim njegovu tužaljku.

Pogledao je još jednoć spomenike pod jelama, prešao pogledom čitavo groblje, i polako, spokojno i zadovoljno izašao...

Od 5 do 6 pred zoru

Sastao sam se s Feđom nakon dugog vremena. Došao je po mene s nenadanim i laskavim pozivom. Maja, dražesna kćerka poznatog vlastelina i plemića, davala je na imanju svog oca, u malom simpatičnom selu, žur za svoje prijatelje, obožavatelje i za... mene.

Jer ja nisam bio ni njen prijatelj ni obožavatelj. Nije me ni poznavala. Bio sam tek čovjek, koji se poput mnogih drugih na ulici okrenuo za njom, i drsko zadivio njenom izvrsno građenom tijelu.

Zahvalio sam Feđi i spremio se.

Pošli smo na kolodvor. Feđa mi je u vlaku sve objasnio.

Pričao mi je, kako ona već nekoliko godina dolazi, da provede mjesec dana ugodne jeseni na dvorcu svog oca, da se, kako ona veli, odmori od opojnih ljetnih mjeseci u Biaritzu i Lovrani. I taj mjesec dana provodio je uvijek Feđa s njom. Feđin stric, kod koga je boravio preko ljeta, bio je susjed Majinog vlastelinstva.

Feđa je pričao o beskrajnim šetnjama s njom. Bili su uvijek zajedno. Ta Feđa je u tom selu bio njeno jedino društvo. Rado je bila s njim. Već od ranog jutra trčali su poljima, vozili se kući na kolima punim sijena, jašili sa sedlom i bez sedla ko djeca.

Feđa mi nije htio priznati, ali ja sam opazio, koliko je silno ljubi.

Odjedared počeo je biti iskren, počeo mi pričati kako se slatko nasmijala, kad joj je priznao, da je ljubi.

Nasmijala se i rekla, da sigurno ni on sam u to ne vjeruje.

Počeo mi ju opisivati, pokušao je, da mi prikaže njenu dušu. Govorio je o njoj samo u superlativima:

— Ona je bezbrižna, a ipak sjetna, u njenom glasu ima melankolije i čežnje za nečim dalekim, možda nepoznatim. Svaka njena misao otmjena je kao i svaka njena gesta, njena duša elegantna je kao i njena pojava.

Slušao sam ga rado, njegove su se oči sjajile, kad je spominjao njeno ime. Maja me je zanimala, bilo mi je vrlo milo, što ću joj biti pretstavljen.

Osjetio sam da je ona za Feđu svetinja, da je obožava.

A ona? Ona je bila hirovita, nerazumljiva. Nije htjela da ga shvati.

— Jednog smo poslijepodneva, — pričao je Feđa — opet istrčali u polje. Jesenje sunce milovalo je svojim blagim daškom naš lijepi prigorski kraj. Majin smijeh odzvanjao je dolinom kao tanki zvuk zvonceta u kapelici na brijegu. Klonuli smo umorni na meko lišće u mladoj šumi akacije. Teški miris ispunjavao je zrak, guste krošnje sakrivale su nebo, a mlade grane povijale se do zemlje.

Tu me je ona privila na grudi i poljubila.

Smijao sam mu se:

— To je dakle morala ona učiniti? A ti, što si čekao ti? —

— Ma ti me nerazumiješ. Nemoj mi se smijati, ta meni je bilo tako čudno!

— Što si radio onda?

— Pobjegao sam, a ona je trčala za mnom. Tako smo došli na malu livadu, gdje je trava bila visoka poput pšenice u lipnju. Hodali smo teško kroz gustu šumu te trave, držeći se za ruku. A na jednom mjestu bila je trava povaljena. Prignječena pod priskom jednog tijela. Zapitala me je:

»Šta mislite, šta je bilo na tom mjestu? Da li im je bilo lijepo?«

Ja joj nisam ništa odgovorio. Pošli smo bez riječi kući.

Feđa je zašutio. Zagledao se kroz prozor. Lokomotiva je monotono soptila. Predvečerje razastrlo je svoja mirisna krila, kasna jesen prinudila nas, da zatvorimo prozore kupéa. Svijetiljke su se u vagonima upalile, vlak se vijugajući provlačio kroz gorski kraj. Približavali smo se cilju. Živo sam zahvaljivao Feđi, što ću upoznati tu zanimivu ženu.

On mi je pričao dalje:

— A jednog dana, kad je jesenje sunce umorno zapadalo, krošnje su se u maloj šumici činile ko goruće baklje. Ležali smo pod granatim hrastom jedno kraj drugoga, i gledali plave komadičke neba, koji su se skrivali iza širokih krošanja ko bijele, mirisne grudi djevojčice. Maja se zabavljala hvatajući suho crvenkasto lišće, koje je lagano šuštajući padalo. I odjedared, bez ijedne riječi počela je sa sebe bacati haljine, komad po komad. Vjeruj mi, nisam znao, što da radim, da li da je gledam, ili da opet pobjegnem. Zanijemio sam. Stajala je gola, lijepa ko boginja pod krošnjom starog hrasta, sunce se poigravalo ružičastim vršcima njenih grudiju, i bjelinom njenih bokova, zabacila je glavu i sklopila oči, podavajući se milovanju lišća, koje je padalo po njenom prekrasnom tijelu.

Krv mi je udarila u glavu, zamaglilo mi se, a ona mi rekla mazeći se ko mačka:

»Zašto to lišće tako polagano, tako škrto pada, htjela bi da me čitavu obaspe, dajte Feđa recite mu, neka pada jače!«

Podigao sam se i počeo ludo, nesvjesno tresti stablo.

Ona je zarila nokte u grudi, disala teško, nosnice joj se širile, a suho lišće padalo je po njenom tijelu polako, meko, poput poljubaca. Ispružila je ruku prema meni i zamolila me:

»Dođite, Feđa, dođite k meni, ja vas molim, dođite, dajte me..., dajte me... obucite!«

I opet sam pobjegao.

Ona nije shvaćala, da ja tražim njenu ljubav, njenu dušu, a ne njeno tijelo!

Feđa je uzdahnuo i prestao.

Nisam znao što da mu kažem. Htio sam mu govoriti mnogo toga, obrazložiti mu, da ga razumijem, a i priznati mu, da je bio lud. Zato me iznenadilo, kad je počeo govoriti:

— Znaš, ja sam joj pričao mnogo o tebi, o svom starome drugu, o našim školskim pustolovinama. Prikazao sam te kao savršenog gentlemana, čovjeka umjetničke duše, velike kulture i profinjenog ukusa. I zato me je zatražila, da te danas dovedem k njoj ,na žur. To je zatražila ona, a ja, ja sam se obradovao tome, veselilo me radi mnogo čega, a i radi jedne stvari. Danas pozvala je mnoge, sve one, koji su joj dragi, a među njima, naravno i onoga, koga ljubi. Ti ćeš mi pomoći, da ga nađemo, hoću da vidim tog sretnika, hoću da mu kažem, da on ni sam ne zna, koliko blago posjeduje!

A vlak je upravo stao na maloj stanici.

Bili smo na cilju. Sašli smo i odvezli se kolima, koja su nas čekala, u dvorac.

Ta mala svečanost bila je ugodna, najprije nešto ukočena, a kasnije neprisiljena i prirodna. Tamo se našao još jedan koji mi je bio bliz, Boris. Svirao je na glasoviru virtuozno. A Maja bila je šarmantna domaćica. Poljubio sam joj ruku i rekao:

— Za mene je sreća, što vas već poznajem, ali za vas nije nesreća, što još niste poznavali mene!

Nasmiješila se i priznala mi, da je moje ime na listi pozvanika podvučeno crvenom olovkom.

Nisam mnogo govorio s njom. A ono malo, što smo brbljali, bilo je nenamješteno. Bilo je čudno, kako smo spontano razgo-

varali, ko da se poznajemo već nekoliko godina. Govorila mi o sebi posve jasno, otvarala preda mnom sebe čitavu, pričala mi intimnosti ko starom drugu.

A danas sam joj prvi put poljubio ruku.

O Feđi nije mi govorila ništa.

Pjevali smo, plesali i pili. Oko pola noći sjedio sam za glasovirom, teške glave, već ponešto pijan i promatrao njih dvoje, kako šapuću u kutu. Maja se smiješila a Feđine su se oči sjajile ko krijesnice. Bio sam zadovoljan.

Društvo bilo je još bučno. Netko je govorio o jašenju, pričalo se i o Parizu, ko kroz san sam čuo strastvenu zdravicu ljubavi. Onda sam zaspao naslonjen na tipke glasovira. Akord je bio C-dur...

*

* *

Bilo je već pet sati pred zoru, kad sam se probudio. Saloni bili su zadimljeni, mutni, kao i naše oči. Neki od uzvanika su se još neumorno smijali i pili, nekoliko punih automobila odvezlo se već iz dvorca, a neki su spavali. Kojekuda. Pod stolom, u naslonjačima, a Boris na otomanu.

Pojeo sam s Majom nekoliko jabuka i krušaka. To me osvježilo poput hladne vode. Onda je sjela za glasovir. Pjevao sam s njom u finom pianissimu neku tugaljivu pjesmu.

Feđa je sjedio sam kod stola, među praznim i još na pol punim čašama, griskao kolačiće, i srkao iz čaše pelinkovac, kap po kap, kao da pije iz dužnosti, i kao da se tim kapljicama želi polako, posve polako opiti. Koji put bi bacio pogled na nas dvoje kod glasovira, i jedva primjetljivo kimnuo.

Tek nakon nekoliko dana sjetio sam se, da je onda nešto ko za sebe promrmljao. Čuo sam neke isprekidane riječi:

— Nije potrebno. da onog sretnika tražimo. Već... sam ga... našao!

Okrenuo se i iskapio čašu pelinkovca do dna.

Maja mi je rekla:

— Pođimo do Feđe, nije lijepo, da ga ostavljamo samog!

Kosa mu je bila razbarušena, a pogled ipak svijetao. Sjeli smo do njega, svaki s jedne strane. Popili smo čašicu likera. I tada smo nas troje opazili, da smo samo mi ostali još budni. Zašto? To se nismo pitali. Možda smo si imali još nešto reći.

Boris se dignuo s otomana i počeo svirati. Izvana dopirali su zvukovi zore, koja je dolazila. Pijetlovi su kukurikali.

Tipke su na glasoviru zadrhtale kod Borisovim finim prstima, a iz plemenitog instrumenta zalelujali su meki akordi, tihi, suptilni, ko odnekale iz daleka.

Zamolili smo Borisa da svira ovako lijepo, dok ne zaspimo, zamolili smo ga, neka on probdije još taj sat do zore, jer naše su se vjeđe počele sklapati. Naslonili smo glave na Feđina ramena i umorno zaklopili oči. Odjedared sam oćutio, da mi netko na stolicu podiže noge. Bila je Maja, koja se polako digla, i donijela stolicu, da je njenom gostu ugodnije. Zahvalio sam brižljivoj domaćici.

Glava mi se spustila u Feđine ruke.

Ležao sam tako u Feđinom krilu, njegovi prsti kovrčali su mi kosu, kroz na pol otvorene trepavice gledao sam divnu Majinu glavu, naslonjenu na Feđino rame. Opajao sam se blijeđošću njenog lica, s koga je već nestao sav puder i šminka. I sada sam gledao to blijedo lice, zasjenjeno pramima njene mekane kose, obasjano suncem njenih božanskih usana. Na tim usnama više nije bilo crvenila, ta bilo je već pet sati pred zoru, ali one su bile ružičaste, rumene, tamne, tamne ko krv. Tada sam tek vidio koliko je lijepa.

Njena se mekana ruka našla u mojoj, cjelivao sam alabaster njenih prstiju.

I tada je čitava soba planula velikim, svemoćnim svjetlom. Vidio sam, kako se gase plamečci njenih tankih obrva, kako nestaju plamenovi njene svilene kose, kako iščezavaju zvijezde njenih zvijezdanih očiju. Mojim se usnama počelo lagano približavati sunce njenih sunčanih usana.

Njena kosa pomilovala mi čelo, opojni miris chypra prenašao me u vrtove raja, a njene su se usne polagano, slatko, predano i ponizno spustile na moje. Zaklopio sam oči i utonuo u more slasti.

Da li je taj cjelov trajao jedan časak ili vječnost, ne znam.

Prenuo sam se i jasno ugledao veličinu momenta. Mi smo se ljubili na Feđinom krilu, Feđine ruke primakle su naše glave, i spojile ih u slatki, preslatki cjelov, ruke onog Feđe, koji ju je beznadno, ali beskrajno ljubio.

I ja sam se zastidio pred samim sobom.

Rekla mi je pametno:

— Nismo mu to smjeli učiniti. Jer Feđa me silno ljubi!

Prvi traci zore prodirali su kroz zavjese, i pomilovali bijele tipke glasovira. Razumjeli smo Feđu. Nije govorio, tek je pjevao bolnu »Vorei morir«. Onda se nekud zamislio, i prošaptao samo jedan stih:

— Tog se časa granitna zgrada mojih ideala u pepeo rasu! Dignuo se, pošao do nas, pružio nam ruke i prošaptao:

— Budite sretni!

Izašao je, da se divi suncu, koje je izlazilo.

A ja, ja sam u taj jedan sat od 5 do 6 pred zoru, osjetio ono veliko, jedino i sveto. Osjetio sam, da ima čovjek koji me voli, koji živi sa mnom, koji budno prati brzovlak mog života, koji ne pušta iz vida ni jednu skretnicu na tračnicama moga uspona, koji plače onda kad ja plačem, a koji se smije onda kad se ja smijem, osjetio sam, da imam PRIJATELJA!

Vera

... Juče uveče buknuo je požar u zgradi Palace Splendid kina, kod posljednje pretstave monumentalnog filma: »Žena, koja je uništila svijet«. Vatra je nastala vjerojatno uslijed kratkog spoja i raširila se velikom brzinom po gledalištu. Iako su marni vatrogasci, koji su se odmah našli na licu mjesta, svim tehničkim sredstvima uspjeli, da požar lokaliziraju, nastala je medju publikom strahovita i neopisiva panika, povećana naravno i tamom, u koju je zapala čitava zgrada uslijed kratkog spoja. Publika je u očajnom strahu za svoj život navalila na sve izlaze. Čitavom dvoranom razlijegao se strašan vrisak žena i djece, dok se ni muškarci nisu pokazali odveć hrabrima, nego su uz gadne psovke, gazeći preko drugih, gledali, da se što prije domognu izlaza, i da se spasu. Tek je jednom policajnom činovniku uspjelo, da bar donekle stiša masu, opalivši nekoliko revolverskih metaka u zrak, s pretnjom, da će ubiti svakog muškarca, koji bi pokušao da se spasi prije, no što se spasu sve žene i djeca. Šteta je premašila svotu od 500.000 franaka. Našem saradniku uspjelo je provjeriti vijest, da je životom nastradao samo jedan mladić dvadesetih godina, koga je bijesna rulja formalno pregazila, dok ima 30 teško, a mnoštvo lakše ranjenih. Potanji izvještaj donijet ćemo u sutrašnjem broju...

Ovaj kratki novinski izvještaj čitao je Gaston sjedeći povezane glave u naslonjaču, kraj šalice kave, dok mu je majka, simpatična gospodja, već prosjede kose, metala u kavu šećer.

U glavi je osjećao boli, mislima prošli su mu dogadjaji minule večeri.

Sjećao se kako su ga privukli u kino golemi šareni plakati s famoznim naslovom »Žena, koja je uništila svijet«. No više od tog naslova privukla ga je Greta, koja je igrala naslovnu ulogu u filmu. Gaston se je uvijek oduševljavao za Gretu Garbo, no u tom filmu nadmašila je samu sebe. Savršeno je odigrala lijepu ženu, koja dolazi jednog ljeta na neki maleni otok u Sredozemnom moru. Mali otok, koji znači čitav svijet za njegovo primitivno stanovništvo, koje se sa tog otoka nikuda nije micalo. Glumila je ženu, u koju su se i preko njene volje zaljubili svi muškarci tog otoka, poludilo je za njom i staro i mlado. Ona je uništila srca, nade, živote, uništila je vjerojatno i čitav otok, čitav njihov mali svijet. Kako, to Gaston nije znao, jer je onda nastalo ono strašno. Čuo se tek

strašan krik: Vatra! Nastao je kaos tjelesa, psovki, vike, plača, dima i vatre. Dobio je udarac u glavu, onesvijestio se.

Došao je k svijesti u velikom bolničkom automobilu sa crvenim krstom. Neka lijepa bolničarka povezala mu je ranu. Bio je dosta jak, da ga redar odvede u autu kući.

— Majčice, što ti je rekao redar, koji me je doveo? —

— Ništa sinko, umirio me je. Možeš misliti, koliko sam se prepala, kad sam te vidjela sa povezanom glavom. No ništa sinko, sve će biti dobro, liječnik mi je rekao, da rana nije opasna. Ali morati ćeš nekoliko dana ležati.

— Nekoliko dana? Nekoliko dana ne izlaziti iz kuće? — Sada se Gaston sjetio nje.

Sjetio se, kako je došla sa svojim ocem nešto pred početak pretstave, i sjela kraj njega. Gaston je bio uvjeren, da je onaj stariji gospodin, koji joj je govorio »ti« bio njen otac. Nije mu palo ni na kraj pameti, da bi taj stari gospodin mogao biti i njen ljubavnik. Gaston je opazio dvije stvari: Njeno prekrasno, vitko tijelo, sa divno formiranim nogama, zagrnuto u skupocjeno krzno, i njene divne, velike crne oči. Te oči pogledale su ga jednim dugim pogledom. Gaston je ćutio, kako mu taj pogled ulazi u srce. Mučila ga je neizvjesnost, htio je da dozna, tko je ta lijepa djevojka, osjećao je, da se onakovim pogledom gleda samo jedanput u životu. Pod drugim činom taknuo se njene mekane ruke. Tijelom prošao mu je lagani drhtaj. Na platnu se odigrala vatrena ljubavna scena izmedju Grete Garbo i mladog otočana. On ju je pitao: »Tko ste vi? Kako vam je ime?«

Gaston je stisnuo ruku svoje susjede, jedan brzi pogled rekao joj je sve. Znala je, da ju i on to pita. Čuo je slatki šapat, čuo je jednu riječ, njeno ime: Vera.

Gastonu se učinilo, da je to najljepše ime na svijetu. Nije razumio, kako se žene uopće mogu zvati drugačije, nego Vera. Orkestar svirao je »Ay, ay, ay«, na platnu privila se Greta uz svog mladog ljubavnika, i pitala ga: »A tko si ti? Reci mi sad ti tvoje ime« Gastonu je zakucalo jače srce, natpis je nestao sa platna, oćutio je čvrsti stisak Verine mekane ruke. Razumio je, i šapnuo joj tiho: Gaston.

Ona je polagano ponovila: Gaston, Gaston.

Greta Garbo je s čarobnim smiješkom odlazila, a mladić joj je doviknuo: »Čekat ću te sutra u 6 sati uveče«. Gaston zahvaljivao je u srcu režiseru za taj natpis na platnu, prihvatio čvrsto njenu ruku i šapnuo prvo ime koje mu je palo na pamet:

— Rotonda. —

Ona je lagano kimnula, Gaston joj je poljubio prstiće, bio je sretan.

I onda se dogodilo ono. Strašan krik zaorio je gledalištem, nastao je metež, više je nije vidio, bio je bačen svom snagom o tle, magla mu je pala na oči, i ničega se više nije sjećao.

A sada, sada je nema. On, Gaston sjedio je ranjen, povezane glave u naslonjaču. Još je jednoć pročitao novinski izvještaj. »Životom je nastradao samo jedan mladić!« Gaston nije mogao zatomiti veselja, da je taj jedini nesretni posjetnik bio mladić, da nije bila žena. Ona je živa, ona se je spasila, njene oči gledat će ga opet onim divnim pogledom. Odlučio je, da podje na sastanak.

*

Pobjegao je od kuće. Deset minuta prije šest sati zaustavio se taksi pred Rotondom.

Gaston je s povezom na glavi, blijed, čekao Veru. Čekao je.

Bilo je pola sedam. Sa nešto gorčine u srcu sjeo je u taksi. Nje nije bilo.

Na stepenicama dočekala ga je zabrinuta majka:

— Sinko, što je s tobom? Kako ti prezireš svoje zdravlje? Gastone, zašto si izašao? —

— Majko, ne ljuti se. Morao sam izaći. Nisam mogao poslati nikoga drugoga. Nadao sam se, da ću nešto opet vidjeti. No nisam vidio ništa! —

— Gaston, idi lezi, ja vidim što je s tobom. Tebe je danas iz kuće mogla izvući samo — ljubav! —

*

Došlo je proljeće. Divno, sunčano proljeće. Drveće se zazelenilo, procvalo, veseli cvrkut ptica pozdravljao je sunce. Maleno mjestance Newchateuille kraj Pariza oživjelo je. Prozori su se na krasnim vilama i vrtićima okruženim ljetnikovcima počeli otvarati. Mnogi pariški milijunaši napustili su buku Pariza, da se preko ljeta sklonu u ovo malo mjestance puno zelenila i cvijeća.

U vrtu jedne od najljepših vila sjedila je Gastonova majka i vezla. Vrtljar je zalijevao cvijeće, i posipavao bijelim šljunkom puteve, a Gaston je u svjetlim hlaćama i bijeloj košulji zavinutih rukava, pribijao na zid vile bršljan, koji su zimski vjetrovi srušili.

Gaston, razmaženi pariski dandy, ostavio je bučni velegradski život, ostavio društva, zabave, žene i jazz, i došao u tišinu ovog malog mjesta, da prisluškuje pjev ptica i žubor potoka i da

zaboravi jedan susret, jedan pogled prekrasnih očiju, da zaboravi nju, Veru.

I kad je već mislio, da je izliječen, da je zaboravio ženu, koja je one tragične večeri stupila na put njegova života, projuri jedne tople majske noći pokraj Gastona i njegove majke, kad su se vraćali sa šetnje kući, elegatna crvena limuzina. Gastonu stade dah, slabo svjetlo u autu bilo je dovoljno, da opazi njezine divne oči, u autu je sjedila — ona!

Ostavio je majku, potrčao što su ga noge nosile za autom. Iza ugla se auto izgubio. Jedan starac pokazao mu svijetlo reflektora auta, koji je stao kod jedne osamljene vile na brežuljku. Gaston se popeo do vile. Neki stariji gospodin upravo je otvarao vrata, da udje s autom u garažu. Gastonu se učinilo, da je to onaj gospodin iz kina, njen otac. U autu više nje nije bilo. Nagovorio je starog gospodina, koji je sjeo za volan i pustio motor da radi:

— Oprostite, no niste li vi bili s vašom kćeri ove zime u Palace Splendid kinu, kod onog požara? — Kod posljednjih njegovih riječi, stari se gospodin trgnuo.

— Šta? U Splendid kinu? Kod onog požara? Da, a što se to vas tiče? —

— Pa tako, ništa, zanimalo bi me. —

— Gospodine, učinili bi mi veliku uslugu, da me o tomu više nikad ništa ne zapitate, i da se po mogućnosti izgubite! —

Auto je odvezao u garažu. Gaston je ostao sam. Gledao je rasvijetljene prozore u prizemlju, i mislio na tog čudnog gospodina, njenog oca.

— Kako je samo planuo! Kako je bio neprijazan! — Gaston je sad bio posve siguran, da je to ipak njen ljubavnik.

— Ali ona je ovdje! Vidio sam njene oči, te njene božanske oči. Mi ćemo se vidjati, mi ćemo biti uvijek zajedno. Sada će tek za mene početi život!! —

Gaston je lagano, pjevušeći odlazio kući. Mjesec mu se dobroćudno smješkao, a on je osjećao, da su se u tom prekrasnom maju počela za njega otvarati vrata raja.

Te je noći Gaston snivao svoj najljepši san.

*

Već je treći dan što je Vera ovdje. Gaston je svakog dana dolazio pred vilu, čekao pod prozorima, nadao se. Ispitivao je susjede, no ovi su mu mogli samo reći, da je gospodin iznajmio vilu preko ljeta, i da gospodjica uopće ne izlazi iz kuće. Nitko nije znao zašto. Nitko nije znao, ni tko su ovo dvoje ljudi. Znalo se tek, da

su vrlo bogati. Pokušao je ući u kuću, razgovarati sa starom gazdaricom, jedinom osobom, koja ih je posluživala. Nije mu uspjelo. Zatvorila mu je pred nosom vrata.

Gaston je bio očajan.

*

— Majčice, gdje si majčice? Slušaj me, ja pjevam, ja vičem, ja sam danas najsretniji čovjek na svijetu! Ja sam je vidio, ja sam razgovarao s njom, ja sam joj rekao, da je ljubim! —

Gaston dotrčao je zadihan i počeo cjelivati majci ruke, lice, kosu.

— Što ti je sinko? Sjedni, umiri se i pričaj mi! —

— Majko, to se ne može pričati, o tome bi se moglo samo pjevati, njene oči su ljepše, nego što su ikad bile, ona je divna ona je božica! —

— Sinko, ti je ljubiš? —

— Da majko, ljubim je divlje, strasno, i sad vidim, da je nikad ne bih mogao zaboraviti. Ljubim sunce, koje ju obasjava, ljubim pijesak po kome tapkaju njene sitne nožice. Ali, čekaj, da ti pričam.

Došao sam pred njenu vilu, i vidio nju. Sjedila je kraj prozora i čitala. Majko, bila je prekrasna!

Pozdravio sam je, pogledao sam u dubinu njenih crnih očiju, i bio sam sretan. Pripovijedao sam joj, kako sam bio ranjen one večeri u kinu, kako sam se bojao za nju, pitao ju zašto nije došla na sastanak kod Rotonde, zašto ne izlazi, zašto ne šeće po tom divnom kraju. Brbljao sam mnogo, mnogo, koješta, već se ni ne sjećam, što sam joj sve rekao. Ona me samo gledala tako čudno, tako bolno. Majko, zašto me ona tako čudno gledala? Pitao sam ju, zašto mi ništa ne govori, zamolio ju, da dodje sutra u 5 sati kod starog mlina.

Ona se tada tako čudno nasmiješila, i rekla mi samo te četiri riječi:

— Vi ste moja sudbina! —

Onda je dolazio putem onaj stari gospodin, njen otac, muž, ljubavnik, šta li joj je, ne znam. Morao sam da odem. Otišao sam, onda je dugo gledala za mnom, i onda, zamisli majko, što je bilo onda? Ona je plakala. Sakrio sam se iza one velike lipe i promatrao ju na prozoru. Ona je tako glasno plakala. Majčice, zašto je ona plakala? —

*

Na sastanak kod starog mlina nije došla. Gaston je nije opet tri dana ni vidio. Hodao je kao obezumljen putevima, šetao pred

njenom vilom, dozivao u probdivenim noćima njeno ime. A ona je bila tako blizu, a ipak tako daleko!

I onda je odlučio da joj piše. Po prvi puta bacao je na papir bez podsmijeha na usnama najveće riječi svijeta: Ja te ljubim. Zaklinjao ju, da mu se smiluje, da dodje.

Ona nije dolazila, niti ju je vidio. Gaston je izgubio svaku nadu. Već je počeo da mrzi tu divnu ženu, koja se je ovako ružno s njim poigravala.

Majka se zabrinula za njega. Postao je čudan, rastresen, zajedljiv.

I tada je došlo njeno pismo. Gotovo je zagrlio dijete, koje mu ga je donijelo.

— Što ti je rekla gospodjica? —

— Bacila mi je kroz prozor dva franka i pismo, i rekla mi, da ga odnesem vama. Znate, dala mi je čitava 2 franka! —

Drhćućim rukama otvorio je pismo. Pisala je:

— Mnogo ne mogu, da Vam pišem. Hvala Vam, Gaston, Vi ste zlatni, i bila bih vrlo srećna, kad bi Vam to sad mogla da kažem, a ne da Vam pišem. Sada samo ovo: Gaston, čujte me, čuj me, molim Te, nemoj da dodješ kod mlina. Ja ne mogu da dodjem, ne pitaj razlog, odviše je bolno, da Ti to kažem.

Bilo bi mi žao, da me čekaš uzalud. Ne smiješ se radi toga ljutiti. Meni će biti jako, jako žao.

Gaston, ja bih htjela sada da Vam kažem nešto lijepo i veliko, ono što sada osjećam, ali... ja ne znam, kako da to kažem, ja ne mogu, ili ne, čuj me Gaston — — ja Te ljubim! Vera«. —

Gaston je bio oduševljen. Oprostio joj je, što se ne će vidjeti, što ne će doći staromu mlinu.

Njena tajanstvenost još ga je više privlačila.

U sumrak došao je pod njene prozore. Već ju je izdaleka vidio, kako sjedi kod prozora u prizemlju, i gleda zapad sunca. Pružila mu je kroz prozor ruku. On je ovu malu bijelu ruku strastveno cjelivao.

— Vera ja te ljubim, Vera ti si prva žena, kojoj to govorim iz srca. Vero, zašto se kriješ, zašto ne izlaziš, zašto ne dodješ da te cjelivam, da te držim u naručaju, da sa tvojih usana pijem najveću slast života. Zašto? Vera zašto?? —

Govorila mu je hladno, dok joj je na usnama titrao gorak posmijeh:

— Gaston, viteže moj, ljubim te. Čuj me, Gaston ljubim te, ali ti me moraš zaboraviti! Mi se nismo smjeli nikada sresti, ono veče

bila je moja smrt! Da, Gaston, ono veče bila je moja smrt! —

— Vera, ako Boga znaš, reći što ti je, reci mi nešto, samo me ne gledaj tako bolno, dodji mi ćemo pobjeći, bit ćemo sretni, jer mi se ljubimo! —

Gaston je u njenim božanskim očima opazio suze. Ona je plakala.

— Ne, Gaston, ti se varaš, Ti me ne ljubiš, Gaston, ti ćeš vidjeti, da me ne ljubiš! —

— Ali Vera ne govori to, ja umirem za tobom, ja ću ti dokazati da — — — —

— Bježi, Gaston, zbogom, dolazi moj otac —

U sobu je ušao onaj stari gospodin iz kina. Gaston se je sada konačno uvjerio, da je ono njen otac.

— Dakle, to je njen otac! Pa zašto se onda ona krije? Zašto ona plače? Zašto ona ne izlazi?? —

*

Druge je večeri dobio njeno pismo.

— Jedini! Dokle ću Te ovoliko ljubiti, dokle ću svakog časa željeti da Te vidim? Gaston, nemoj se sada smijati, promislila sam što govorim. Gaston, Ti me ljubiš. Ti me strastveno ljubiš, znam to. Čuj me Gaston, tražim od Tvoje ljubavi jednu žrtvu:

Dodji, da umremo zajedno!! Vera. —

Gaston je poput ludjaka dotrčao do njene vile. U blizini nije bilo nikoga, sve je bilo mirno. U njenoj je sobi bilo svjetlo. Lagani povjetarac zibao je svilene zavjese.

Gaston je promišljavao jedan časak. Onda je odlučio.

Lagano se popeo na prozor, oprezno odgurnuo zavjese...

Ona je bila u krevetu. U ruci je držala malu bijelu mačkicu i sigrala se njome.

Ušao je. Ona je kriknula:

— Bože, što tražiš ti ovdje? Kako si ušao? Izadji, molim te Gaston, zaklinjem te izadji! —

— Zašto, zar je tvoj otac kod kuće? Ne tiče me se ništa. Neka je ovdje, neka dodje! Ja ga se ne bojim. Došao sam, da konačno otkrijem veo sa tajne tvoga života! —

Ona ga je sklopljenim rukama molila:

— Gaston, smiluj se, izadji nije zbog oca, njega nema, zbog tebe je, tebi će biti žao. Izadji, i zaboravi me, Gaston, zaboravi me, zaboravi našu veliku ljubav! —

Gaston je prišao krevetu, kleknuo do nje, uhvatio njenu prekrasnu glavu, cjelivao ju divlje, mahnito, šaptao joj u kosu:

— Zašto ljepotice, zašto? Čemu da te zaboravim, ta ljubi se samo jedanput! Reci mi dušo, što znači ono pismo, ne razumijem ništa ni riječi, reci, čemu da umremo, kad se ljubimo?! —

Ona se najprije branila, kratila mu usne, da mu kasnije divlje uhvati njegovu lijepu glavu. Cjelivala ga je onako, kako ga još nijedna žena nije cjelivala.

Gaston joj je ljubio usne, oči, divni bijeli vrat. Strgnuo joj s ramena kopče, pred njegovim su očima zasjale u svoj svojoj ljepoti njene alabastrene grudi. Zario je zube u onaj ružičasti pupoljak.

Ona je plakala, gledala ga kroz maglu svoje crne kose, privijala se uz njega.

On je postao lud, pijan, šaptao joj je:

— Da Vero, mi se ljubimo, mi ćemo žrtvovati našoj velikoj ljubavi, stvorit ćemo nekoliko časaka pred vratima raja!

Strgnuo je s nje svileni pokrivač...

— Jao!!! —

Gaston je ludjački, očajno kriknuo.

Zateturao je, uhvatio se za glavu, riječ mu je stala u grlu, lice postalo mu je mrtvački blijedo. Strelovitom brzinom vrtili su se pred njegovim očima dogodjaji one večeri: Kino, »Žena, koja je uništila svijet«, požar i bolnički auto sa crvenim krstom, široko otvorenim očima gledao je strašnu istinu:

Ona je bila bez nogu! Obe noge bile su joj amputirane!!!!

»Hvala vam«

Sjedili smo u čekaonici kina. Nas tri. Boris, Ivo i ja. Davao se neki naučni film. Bili smo onda maturanti, pa smo držali, da bi na tom filmu mogli nešto i naučiti. Pravili smo neke gluposti, i obijesno se smijali. U to je stepenicama dolazio jedan stari gospodin. Pogledao nas i sjeo u kut.

Mi smo ga prepoznali. Bio je to Milko, stari član našeg kazališta, nekad slavni bariton.

Zagledao sam se u njegovu lijepu sijedu kosu i rekao prijateljima:

— Vidite kako čini otmjenom glavu starog gospodina sijeda kosa. Mi ćemo u njegovim godinama sigurno biti posve bez kose.

— Naravno, jer mi ćemo našu mladost proživjeti drugačije, no što ju je proživio on! — odgovorio je Ivo.

— Varaš se dragi, Milko je živio, on je proživio svoju mladost onako, kako je mi možda nikada ne ćemo proživjeti. On, nekad jedan od prvih, jedan od najboljih, jedan od najslavnijih. Slava, uspjesi, bogatstvo, žene. —

— Žene, veliš, — prekinuo me Ivo. — Kažu, da su njega uništile žene. Jer on, danas više nije ništa, on ni nema ništa, on je siromah. —

— Da on danas više nije ništa. Izgubio je glas, ne nastupa, zaboravljaju ga, prepušta mjesta mladjima, pjeva tek koji put, možda jer ne može bez dasaka na kojima je živio čitav život, a možda tek zato, da proslavi svoju četrdesetgodišnjicu. To je sve, što naš teater čini za jednog svog člana, koji je nekad značio mnogo, vrlo mnogo. —

— Nekad, to je bilo nekad, ali život teče. Život ne miruje —

— Da, život teče, imaš pravo. Zaboravljaju ga svi, samo ga ne zaboravljaju žene. One iste žene, koje su ga, veliš, uništile. Vidio sam njegovu sliku u kućama starih gospoda, nekad ljepotica, za kojima je ludovao čitav grad. Gleda sa zida ili iz albuma svojim velikim, dubokim očima, koje su plamtile žarom, kome se nije moglo odoljeti. Zapitaš li tu gospodu zašto drži njegovu sliku, odgovorit će ti sa uzdahom: »Što znate vi današnja mladež što je bio on, Milko? Što je značilo, kad je na kazališnoj cedulji pisalo njegovo ime? Što je značio za nas, kad se je pojavio na ulici, na

šetalištu? On Milko, naš ideal, naš san!...« Da, da, tako će ti odgovoriti. Ali danas, danas on nije više ništa! Danas je on samo sjena velikog umjetnika! —

Sada se dogodilo nešto, čemu se nismo nadali. Svojim odmjerenim, otmjenim korakom pristupio je k nama on sam — Milko.

Pogledali smo se začuđeno, očekivali smo nešto neugodna, premda nismo bili svijesni zašto. Zato nas je začudio njegov miran, fini glas:

— Dobra večer, gospodo! —

— Dobra večer! — promucali smo gledajući jedan drugoga, u očekivanju onoga, što će se dogoditi. Ali nije se dogodilo ništa.

— Gospoda dopuštaju? — zapitao je Milko.

— O molim, molim, dapače! —

Sjeo je na praznu stolicu pokraj nas.

Nas trojica zanijemili, ni riječ da bi nam pala na pamet. Gledali smo se šuteći.

On se je očito nasladivao našim neugodnim položajem. I odjedamput reče:

— Gospoda su maturanti? —

Kao da bi nas maljem udario po glavi, pogledali smo jedan drugoga. U očima stajalo nam je pitanje: Otkuda on to zna?

Ja sam se konačno oslobodio:

— Da, gospodine Milko, mi smo maturanti. Ali, ali, otkuda vi to znate? —

On se je smiješio:

— Pa, gospodo, to nije teško pogoditi. Tri mlada čovjeka koja dolaze gledati naučni film mogu biti samo maturanti! I to maturanti, koji tri mjeseca pred ispit zrelosti hvataju na brzu ruku sve, što im se čini, da će im možda trebati. —

Mi smo zinuli od čuda.

— Ali što se, gospodo, čudite? Zar tomu, što sam pogodio, da imate još samo tri mjeseca do mature? No to zbilja nije teško. Ispiti su obično u lipnju, a sada je, kako znate ožujak. Ali moja gospodo, **hoću nešto da vas pitam.** Vi ste maločas razgovarali o meni?

— Ali ne, gospodine! — odlučno je istupio Boris.

— Da, da, mladi gospodine, vi ste govorili o meni. Govorio je zapravo ovaj gospodin, a vas dva ste ga slušali. I to ste razgovarali —

— Ali uvjeravam vas, gospodine Milko, da imate krivo! — postao sam sve slobodniji.

— Ma ne, tako je! Mi od teatra sve jako dobro vidimo. Mi poznamo sve sitnice i sve nijanse. Opraštam vam vaš malo odveć napadni razgovor, jer ste mladi. A i ja sam bio mlad. Pravio sam iste gluposti. Nego sad ćete mi reći, što ste govorili o meni —

— No pa dobro! — počeo sam ja — kad vam se već ništa ne može sakriti, reći ću vam: Govorili smo o vama. —

— Što? —

— Pa tako! Kako imate lijepu sijedu kosu, i kako ste velik umjetnik! —

On me pogledao.

— Kako sam velik umjetnik? Ne dragi prijatelju, vi to niste rekli! Ali vi mi se ne usuđujete reći istinu.

Vidite koliko ima interesantnosti u tome, što vi, mladež, naša zlatna mladež, mislite o meni. —

— Ali gospodine Milko, velim vam, tako je! To smo govorili o vama. —

— Svidja mi se, kad me zovete samo: gospodin Milko. Tako bi mi se svidjalo, da mi kažete istinu.

Zazvonilo je zvonce za početak pretstave.

— Ali kad vam ozbiljno velim, rekao sam vam istinu. —

Milko se smješkao, klimao glavom, pružio nam ruku, i vedro, otmjeno kako je došao, isto i otišao u svoju ložu.

Poslije prvog čina pogledao sam u ložu, gdje je sjedio on, moj se pogled sastao s njegovim. Oborio sam pogled, i rekao Borisu i Ivi:

— Vidiš kakav sam ja slabić! Zašto sam mu lagao? Zašto mu nisam rekao istinu? —

*

I od onda sam ga pozdravljao. Postao mi je bliz. Da li je to učinio onaj njegov gospodski nastup tamo u kinu, ili pogled njegovih dubokih očiju, ili je to bila tek taština mladog čovjeka, koji voli teater, da pozdravlja, da se pozna s njim, našim starim, nekad velikim Milkom, ne znam. Znam tek, da sam volio, da ga sastanem da mi je upravo bila ugodna dužnost, skinuti pred njim šešir. A on je odzdravljao ljubezno, vedro, otmjeno, kakva je i bila svaka njegova gesta. Vidjao sam ga često. U teatru, kako čavrlja i galantno ljubi ruku kojoj dami, na ulici, u kavani. Nisam progovorio s njime od onda ni riječi. Samo sam ga pozdravljao. A on je odzdravljao tako spremno, tako ljubezno, s onim svojim finim smješkom, koji mu je lebdio na usnama, tada u kinu, kad nas je pozdravio: Dobra večer, gospodo!

A ja sam stalno htio, da mu nešto kažem. Stalno sam htio, da ga nagovorim, čekao sam kod svakog našeg susreta, da će on to učiniti. Jednom sam se zapitao: Pa šta bi ti zapravo htio njemu reći? I posve sam svijesno i jasno znao, da bi mu morao reći onu sitnicu, onu neznatnu stvar bez ikakove važnosti, koja mi je ipak dolazila u svijest kod svakog našeg susreta, znao sam da mu moram reći: Vi ste onda imali pravo! Oprostite, ja sam onda lagao!

*

Prošla je godina dana. Vratio sam se iz vojske. Iz malog gradića, gdje mi je bilo ugodno, gdje sam imao sve tek mi je manjkala ona zgrada s dvije velike svjetiljke na portalu, s ugodnim baršunastim naslonjačima, s onim svjetlo zelenim zastorom, zgrada koja za me ima neki posebni čar, manjkao mi je teater. S naročitim užitkom čitao sam jednog poslijepodneva velike plakate. Večeras je gostovao u »Rigolettu« čitav solistički amsambl s Milanske Scale.

Uveče sam pošao u teater. Preko bijele kazališne cedulje bila je priljepljena uska crvena ceduljica: »Radi momentane indispozicije baritona, pjeva na današnjoj pretstavi »Rigoletta« naslovnu ulogu gospodin.....

Dalje nisam ni čitao. On, Milko, on pjeva danas!

Milko pjeva »Rigoletta«! Bio sam dobre volje, naprosto bio sam razdragan. Duboko sam žalio nekog debelog gospodina s cigarom koji je važno govorio svom pratiocu:

— Es wäre am besten, die Karten zu retournieren!! —

*

Pretstava bila je na visini. Talijanski gosti pjevali su savršeno. Publika bila je oduševljena. Cvijeću i pljesku nikad kraja.

I u toj sredini pomladio se i on. Milko. Premda tek zamjena, sila, koja je imala ispraviti hir jedne zvijezde, i omogućiti pretstavu, Milko je pjevao kao nikad. Bar ga ja još tako nisam čuo. Njegov tamni bariton, dobio je te večeri svoj nekadašnji metalni sjaj, njegova igra bila je proćućena, bol nesretnog oca, kojom je bila produhovljena svaka njegova gesta, nije bila gluma, ova bol bila je život.

I kad su nakon trećeg čina obasipali pred zastorom talijanske goste lovor vijencima, udostojao se gospodin koji je sjedio do mene, u prvim redovima parketa da kaže svojoj susjedi:

— Danas se i Milka može slušati!

Steglo me nešto oko srca, kao da je uvredljivu riječ dobacio meni, bio sam elektriziran.

I kad je Milko, držeći u ruci jedan jedini cvijet, koji mu je iz šume darovanog cvijeća i lovora izvadila i dala Gilda, galantnom gestom puštao goste, da udju na pozornicu ispred zastora, provalio je iz moje nutrine spontani i iskren zanos za njega, za njegovu umjetnost.

Digao sam se sa sjedala, i dok je već pljesak jenjavao, a Milko htio da se sklone iza zastora, počeo sam ludo, divlje pljeskati. Opazio sam na sebi Milkov začudjeni pogled, on je stao iznenadjen. I sada se dogodilo nešto neočekivano. Kao da su svi opazili tek sad, da je to on, Milko naš stari Milko, koji je nekad bio više, nego svi ti talijanski gosti zajedno i koji je danas dao nešto od svoje stare umjetnosti, čitavim gledalištem prelomio se bučni, frenetični aplauz.

Nekoliko stotina ruku pljeskalo je iskreno, u očima starih dama vidio sam nešto veliko i sveto. Milko je bio ganut, zahvaljivao se, u njegovom tamnom oku opazio sam kristal, suzu.

Sklonuo se iza zastora, da se opet pojavi pred zastor, pozvan dugim neprekidnim pljeskom čitavog teatra.

I dok sam ja, već posve crvenim rukama neumorno pljeskao dalje, i mislio, kako je u teatru koji put dosta tek jedan čovjek, da se netko digne, da padne, ili da još jedanput zasja u svoj svojoj veličini, obasipavali su Milka cvijećem, koje je očito još bilo spremljeno za talijanske goste, pljesak prešao je već u zaglušnu buku, to je bio jedan veličajan triumf!

Milko je stajao pred zastorom velik, lijep, obasut cvijećem i obasjan reflektorima stare slave.

*

Poslije pretstave razgovarao sam na uglu sa starim prijateljem Borisom, kad sam izdaleka opazio Milkov dostojanstven, otmjen hod, njegovu vitku figuru.

Išao je vedar, s Gildinim cvijetom u zapučku, laganim korakom, kao da mu se nikud ne žuri.

Na uglu je u svijetlu ulične svjetiljke opazio mene.

Odzdravio mi je kao uvijek, ljubezno, spremno.

Prošao je kraj mene, stao, kao da je nešto zaboravio, vratio se, prišao svojim laganim, otmjenim korakom do mene, pružio mi ruku, pogledao mi u oči, i rekao samo dvije riječi:

— Hvala vam! —

Pošao sam kući veseo i zadovoljan sam sa sobom. Znao sam, da mu večeras nisam lagao.

Gospodin s limenom kutijom

Onog poslijepodneva oživio je na čas tihi i romantični Gornji grad.

Pred starim, historijskim svetim Markom čekalo je dvadesetak automobila. Kraj njih kočila su se dva divna vranca, upregnuta u elegantnu kočiju. Griva bila im je isprepletena vrpcama, točkovi kočije bili su okićeni cvijećem.

Mnoštvo svijeta nagrnulo je pred crkvena vrata, kad se svršio obred. Zvonovi su zazvonili, a iz crkve začula se veličanstvena svadbena koračnica.

Zvonovi su zvonili novcu.

Orgulje su pokorno davale svoje akorde novcu.

Pjevači su pjevali novcu.

More električnih žarulja svijetlilo je novcu.

Tek dvije svijeće kod oltara nisu gorjele novcu. Dvije svijeće, koje su upaljene uvijek. I onda, kad milijuni starca kupuju svježe i mirisno tijelo mlade ljepotice.

—Živjeli mladenci! Bilo sretno!

Iz crkve izlazio je ponosno starac. Kraj njega koracala je njegova mlada žena.

Cvijeće se prosipalo po njihovim glavama.

Svatko ih je poznavao.

Ta tko da ne poznaje starog bogataša i industrijalca S. D. Valina, visoku ličnost u društvu? Njegovo ime spominjalo se često u novinama. Poklanjao je mnogo siromasima. Bio je velik dobrotvor. Novine su to uvijek marljivo bilježile.

Tko da ne poznaje Ljeru, prekrasnu plavu ljepoticu, jednu od najljepših djevojaka Zagreba?

— Bilo sretno! Živio Valin! Živjeli mládenci!

Orgulje, zvonovi, pjesme, cvijeće!

Mnogo bijelih i rumenih ruža.

Mnogo cilindera, mnogo raskošnih toaleta, mnogo podsmijeha i raspoloženja.

Nitko nije primijetio mladog, lijepo obučenog gospodina, koji je blijed ali miran stajao u kutu pred crkvenim portalom.

U ruci bila mu je svijetla limena kutija.

Povorka se spremala da krene.

Gospodin s limenom kutijom prišao je do prvog automobila:

— Kamo vozite svatove?

— U »Esplanade«. Na svečani banket.

Trg se pomalo ispraznio. Pred vratima svetog Marka stajao je još samo jedan čovjek. Gospodin s limenom kutijom. Trgnuo se kao oda sna. Nije ni opazio, da je sam.

Oko njega bilo je razasuto mnogo cvijeća.

Podigao je sa zemlje jednu crvenu ružu, pomirisao je, poljubio i pošao. U njegovim očima bljeskao je kroz suzu strašan prezir.

*

Spustila se večer. Ugodna jesenska večer.

U »Esplanadu« slavilo se slavlje. Svadba S. D. Valina bio je dogadjaj. Stolovi u obliku potkove zapremali su čitavu restauraciju. Široka stakla na prozorima bila su otvorena. Jesenski vjetrić zibao je zavjesama.

Na terasi svirala je limena glazba. Zvuci glazbe dolazili su diskretno s terase do ušiju razmaženih gostiju.

Dvorana se kupala u moru svijetla i cvijeća.

Počela je večera. Ulašteni konobari servirali su na srebrnim tanjurima. Otmjeno je društvo bilo u svečanom raspoloženju.

Konzuli, milijunaši, aristokrate, umjetnici.

Govori, oduševljenje, raspojasanost.

Svadba S. D. Valina!

Vani na terasi nije osim glazbe bilo mnogo ljudi. Ni sva svijetla nisu bila upaljena. Za gdjekojim stolom sjedio je po koji osamljeni gost.

Tada je laganim, umornim korakom došao na terasu gospodin s limenom kutijom.

Sjeo je u jedan kut u polutamu. Konobar htio je upaliti svijetlo, no on mu je to zabranio.

Limenu kutiju položio je pred sebe na stol, jednu ruku položio na nju, a drugom se rukom podbočio, prekrivši oči. Gospodin s limenom kutijom duboko se zamislio. Nije primijetio ni konobara, koji mu je donio čašu piva.

Glazba je zasvirala slow-fox.

Gospodin s limenom kutijom pogledao je tek sada spram drugog stola, gdje su sjedili glazbenici.

Izgledali su mu nekako čudno i neobično. Na terasi bila je polutama. Nije im mogao dobro vidjeti lica. A svirali su dobro. S mnogo ćuvstva i topline. Opazio je tek jedno: svirali su bez nota. I dirigent je dirigirao bez nota. Sjedio je na čelu stola i lupao po stolu takt štapićem.

Prestali su svirati.

Gospodin je uzeo svoju limenu kutiju i prišao do njih.

Njihova lica bila su mirna i blijeda. Neki su imali crne naočari, neki su tupo i bezosjećajno gledali pred sebe hladnim, gotovo staklenim očima. Neki su žmurili.

Ali ne! Bože! Oni su bili slijepi. Svi. I njihov dirigent, starac lijepe, sijede kose.

Bila je to glazba slijepaca.

U dvorani je netko upravo završio zdravicu.

Jedan od gostiju doletio je kao bez daha do prozora:

— Halo, kapelniče! Što je s vama? Zar spavate? Tuš! Brzo tuš! Zar niste čuli, da je pala mladencima zdravica?

Slijepci su poslušno zasvirali tuš.

Gospodin s limenom kutijom sjeo je za prvi stolić do njih. Osjetio je, da mu je svaki od tih slijepaca bliži, nego čitavo društvo u dvorani. Konobar mu je objasnio:

— S. D. Valin poklonio je nekoć veliku svotu za sljepački dom. O tome se mnogo pisalo u novinama. Nabavio im je i instrumente. Zato mu oni danas iz zahvalnosti sviraju.

U dvorani bučio je život.

Ples, pjesma, zdravice, laskanja i fraze.

Šampanjac, bordo, tokajac.

Gospodin s limenom kutijom pio je za svojim stolićem na terasi već sedmu čašu piva.

A pred slijepcima stajale su još uvijek prazne čaše, u kojima su im prije dva sata donijeli himber.

Gospodin s limenom kutijom promatrao je te dobre, siromašne ljude. Svi su bili obučeni u jednaka plava odijela iz prostog sukna, s visokim ovratnikom.

Neki su bili mirni, neki su grizli nokte od nervoze i čupkali kožu pod bradom. Stari dirigent razgovarao je nešto sa slijepcem, koji je sjedio do njega. Ostali su svi šutjeli.

Onaj s crnim naočarima oblizavao je prste, kojima je po čaši skupljao posljednje kapi slatke tekućine.

Pijani gosti dolazili su do prozora i određivali dirigentu pjesme.

Djevojke i dame u raskošnim večernjim toaletama skakutale su do sijedog starca i tražile valse ili tango.

Nitko nije vidio, da su njihove čaše već odavna prazne. Nitko nije ni pomislio, da bi ti ljudi mogli na toj raskošnoj svadbi popiti još nešto, osim one čaše himbera.

Glavno je, da su oni svirali! Glavno je, da je S. D. Valin imao na svojoj svadbi nešto rijetka: Orkestar slijepaca, kojima je on poklonio instrumente.

A slijepci su svirali. Lijepo ,neumorno i skladno. S onoliko duše i mekoće, kako to samo oni mogu.

Na pauzi nagnuo se jedan od njih sijedom dirigentu, da mu nešto kaže. Gospodin s limenom kutijom primaknuo se do njih. Mogao je to posve lako, ta oni ga i onako nisu vidjeli. Čuo je:

— Gospodine profesore, molimo vas, da nam naručite vode! Ne možemo više svirati. Usta su nam suha. Nemamo sline.

U dvorani se proljevao šampanjac.

Gospodin s limenom kutijom pozvao je konobara i nešto mu prišapnuo.

Pred slijepcima je za čas stajalo desetak vrčeva piva. Pili su pohlepno. Lica su im se žarila. Bili su zadovoljni.

Sijedi dirigent zamišljeno je kimao glavom. Njegove su oči gledale, no u njima ipak nije bilo svijetla ni života.

Gospodin s limenom kutijom dignuo se najednom od stola i stisnutom se pesnicom zaprijetio onima u dvorani. Oči bile su mu zakrvavljene od boli, prezira i gnjušanja. No on se ipak svladao, i mirno sjeo. Sve žilice su mu na licu drhtale.

Konobar ga se gotovo prepao, kad mu je naredio da slijepcima donese još deset vrčeva piva.

Slijepci su pili, postali veseli i brbljavi, a glave su im se zahvalno počele okretati prema dvorani.

Jedini je starac dirigent šutio, kao da je znao nešto više od njih.

A gospodin s limenom kutijom bijesnio je stisnutih zubi, šaptao nešto sam sebi i satanski uživao, slušajući svoje vlastite riječi:

— Da, da, Ljero, ja ću ti to učiniti. Baš danas, na dan tvog vjenčanja. Ja ću ti se osvetiti, ja ću te uništiti, ja, koji sam te beskrajno ljubio. Mislila si, daleko sam od Zagreba, lako za riječi, koje smo si toliko puta rekli, lako za obećanja vjernosti, to su bile tek riječi, a tu je novac. Šta, kakva ljubav, šta će mi ona bez novaca, bez divnog, svemoćnog novca! Ali ne, prevarila si se, ja ću ti pokazati da sam još tu, došao sam samo zato, da te uništim, ja ću — — —

Pograbio je svoju limenu kutiju i pokraj glazbenika potrčao prema dvorani. A stari, slijepi dirigent slučajno se u tom času dignuo i laktom izbio iz ruke njegovu limenu kutiju.

Starac je pokušao da ju nađe. Sagnuo se i počeo pipati po zemlji.

— Oprostite, ja vas tisuću puta molim, oprostite slijepom starcu.

Ruke su mu bludile zrakom, kao da želi naći čovjeka, kome je srušio kutiju.

Gospodin s limenom kutijom je stao i pružio starcu ruku. Morao je da bar nešto s njim progovori. Možda mu je htio i nešto reći o onima unutra. Odgovorio mu je:

— Ništa, ništa, gospodine kapelniče, pustite, već sam digao kutiju. Znam dogodilo se, niste htjeli, niste me vidjeli. Vi, prijatelju, ni ne znate koliko ste sretni, što ne gledate sve ovo oko vas, ovaj mali, jadni, prljavi svijet. Ja ću onima u dvorani reći...

Starac ga je prekinuo, pozvao rukom na stranu, napipao mu ruku, čvrsto mu je stegnuo i zamolio:

— Gospodine, vi sad idete k njima, vi ste jamačno jedan iz njihovog društva. Molim vas, učinite mi malu uslugu i potražite onoga koji nam je poslao ovo pivo, i najljepše mu, u naše ime, zahvalite. Molim, nemojte o tome ništa reći Valinu, ali ja osjećam, da nam je to pivo poslao netko drugi. Vi se čudite, ali vi ne znate, da mi slijepci mnogo toga bolje osjećamo, nego vi, sretnici, koji imate vid. Valin nam to nije poslao. Ta mi smo vani. Oni iz dvorane to i onako ne bi vidjeli. To je premalen dar, a da bi mogao doći u novine, a on ne čini ništa, ako se za to ne zna. To pivo nam je poslao netko drugi. Potražite ga, zahvalite mu mnogo, jer taj gospodin je doista Čovjek!

Čovjek! Biti čovjek! Te riječi zvučale su u ušima gospodina s limenom kutijom poput velike i besmrtne istine.

Otišao je bez riječi od starca.

Ne u dvoranu. Spustio se stepenicama s terase, pozvao konobara, platio dvadeset vrčeva piva i polagano otišao. Ugodni vjetrić mu je pirio u lice, i šaputao velike riječi: Ostaj čovjek!

*

Beogradski je brzovlak prelazio lagano preko savskog mosta.

Jedan gospodin stajao je na hodniku vagona s limenom kutijom u ruci. Izvadio je rupčić otro suzne oči i odlučio.

Otvorio je prozor vagona i bacio u Savu kutiju s Ljerinim ljubavnim pismima. Htio je da bude hulja, da ih preda njenom mužu upravo danas, kod njene svadbe, i da joj se tako okrutno osveti za velike boli, koje mu je zadala. Nije bio hulja. Ostao je čovjek, jer su ga takvim učinili dobri, siromašni slijepci.

Ušao je u svoj kupé, i tamo dugo, dugo plakao za srećom.

Smiljin najljepši dan

Došli smo u artiljerijsku vojarnu po konje. Moj stari prijatelj Ivo i ja. Izveli su nam već osedlanog »Vezira« i »Dianu«. »Vezir« je bio bijel, ponosan, nešto odviše ugojen, pa zato mušićav i lijen. A »Diana« vitka, punokrvna kobila, čiste arapske pasmine.

— Danas ću ja na »Diani«

— Dobro, — pristao je Ivo.

Uzjašili smo i već htjeli da pođemo, kad sam opazio, kako nam netko s vratiju maneža maše rupcem. Upozorio sam Ivu:

— Gledaj, Ivo, neki nam jahač tamo domahuje! —

Bilo je 2 sata poslije podne, i proljetno sunce blještilo nam je u oči svim žarom. Tek, kad smo došli bliže, opazili smo, da to nije jahač, nego jahačica. Samo su nas njene hlače i tamno smeđe čizme varale.

— Smilja! — uskliknuli smo veselo.

— Da, ja sam, ne čudite se, vratila sam se neki dan iz Beča. Nismo se dugo vidjeli, zar ne? Čitave dvije godine. Bilo mi je lijepo. Znate, ja sam u Beču i studirala. A i jašila sam. Moj ujak, kod koga sam bila, ima četiri divna dorata. Jašila sam mnogo i omršavila sam. Najbolji vam je lijek za mršavljenje jašenje! —

Smilja je brbljala, i smijala se vedro. Bijeli su joj se zubi caklili na suncu poput porcelana, a plava francuska kapa sakrivala joj kosu. Sivo jahaće odijelo možda bi koga i zavelo, da taj stasiti jahač nije žena, da je njene pune, tamno namazane usne nisu odavale.

Pružila nam je ruku. Taj stisak njene male, mekane ruke vratio me nekoliko godina natrag, u ono lijepo vrijeme, kad smo Ivo i ja, dva gimnazijalca, koji smo uvijek zajedno sjedili, pričali pod satom o njoj, o Smilji. Jer Ivo, njen drug iz mladosti, bio je onaj, koji me s njom upoznao. Taj današnji susret iskreno me obradovao, a topli stisak njene ruke, potsjetio me prošlih, ugodnih časova.

— Smiljo, pođite s nama na jašenje! —

— Mislila sam jašiti u manežu, no poći ću s vama. Pripovijedat ćete mi o našem dragom Zagrebu. Toliko mi je drago, da sam se vratila kući, a ne smijem lagati, drago mi je, što sam danas susrela vas dvojicu. Tebe, Ivo, mog starog prijatelja, i vas, moju malu uspomenu. —

Vojnik joj je doveo lijepog bijelca. Popela se u sedlo lakoćom rutinirane jahačice. Izašli smo iz vojarne.

Ono smo poslije podne jašili od 2 do pol 7. Bilo je neobično ugodno. Ne znam, da li je to učinio krasan proljetni dan, da li su konji oživjeli od sunca i proljeća, pa radije kasali, ili je Smilja bila ona, koja je tom malom izletu dala neki svijetliji ton.

Već smo bili prošli preko pruge u Černomercu, i izašli na meki seoski put. Konji su nam lagano kasali.

Moja »Diana«, očito uvjerena, da je njena pasmina najplemenitija, nije puštala nikoga pred sebe.

Došli smo do malog sela. Djeca se ispremješala po putu sa kvočkama i pilićima, i nabacivala se kamenčićima. Morali smo ići hodom.

Pričali smo nešto o našim školskim danima, i onda se Ivo sjetio jednog prijepodneva u kazalištu. Možda je htio Smilju i mene bockati, no nama je to bilo drago. Opazio sam u Smiljinim očima, da ga rado sluša. Pitao nas je:

— Sjećate li se jedne nedjeljne matineje, kad smo u kazalištu pjevali za Štrosmajerov spomenik. Bio je veliki zbor srednjoškolske mladeži. Pjevali smo pjesme iz dubrovačke renesanse. Ti si, Smiljo, bila u loži i slušala nas. Uspjeh je bio velik, a čini mi se i za tebe. Jer ti si me poslije toga zapitala za čovjeka, koji je na pozornici stajao do mene. —

Ja sam ga prekinuo:

— Da, ja sam stajao do tebe. Bili smo uvijek zajedno, kao u školskoj klupi. Smilja se zanimala za mene, i onda si me predstavio. Bilo je to — — —

Smilja mi je pomogla:

— Bilo je to na čajanki u Glazbenom zavodu. Ivo mi vas je pretstavio, poljubili ste mi ruku, a vojnička glazba zasvirala je tango »Montevideo«. Ja sam mnogo volila taj tango. Plesali smo, a zvuci tog tanga bili su radosni i slatki. —

— Da, da, radosni i slatki! — smijao se Ivo. Jer on je uvijek govorio Smilji, da ima odviše fantazije.

Izašli smo iz sela. Kraj puta tekao je plitki potok. Na jednom mjestu bio je nešto dublji. Tu su tri žene prale rublje. Njihove snažne, bijele ruke i rumena lica odavala su zdravlje. Uz cestu pružala se duga, uska livada. Sašli smo na livadu. Moja je »Diana« oćutila meko tlo, lijepa joj se glava ponosno podigla. Diana je znala, da će sad smjeti pokazati svoj vatreni temperamenat.

Nisam joj ništa viknuo. Ni malo je bocnuo. Tek sam joj popustio uzde. Počela je nemirno kasati. I onda je došao crescendo.

Sve življi kas, pa lagani, kratki galop. Pritegnuo sam uzde, vitke su joj noge jednako grabile, njeno veselo rzanje pozivalo je za njom ostale konje. Stegnuo sam je koljenima, i ispružio se prema njenom tankom vratu. Znala je što hoću. Poletjela je u punom galopu. Crna joj je griva vijorila zrakom. Kraj sebe nisam osjećao ništa. Iza sebe sam čuo mekano toptanje Smiljinog i Ivinog konja. Diana je letjela. Letjela zbog mekane livade, svoje vatrene krvi i zbog proljeća. Proljeća i sunca!

Za čas doletjeli su u punom galopu za mnom Ivo i Smilja.

Nas dvoje išli smo lagano uporedo. Ivin »Vezir« lijeno se vukao za nama.

Smilja je skinula kapu, a kosa joj je zablještila na suncu. Prelijevala se iz plavog u crvenkasto, u boji Tizian. Kosa ko u Velasquezove kraljice.

Gledala me predanim pogledom svojih lijepih, a čudnih očiju. Takih očiju nisam vidio još ni u jedne žene. Bile su različite boje. Desno tamnije, smeđe, a lijevo svijetlije, zeleno. Dva oka razne boje, a istog sjaja.

Smilja je pomilovala grivu svog bijelca i nastavila:

— Viđali smo se često u aleji platana na Zrinjevcu, na utakmicama, u kinu. Ja sam uvijek bila s mojom majkom. U kazalištu bili smo abonirani na ložu u mezaninu broj 1. Sjećate se, zar ne? Vi ste uvijek dolazili pred našu ložu. Ja bih izašla, naslonili bismo se uz jedan stup, griskali bonbone i pričali. A pauze su bile uvijek tako kratke! — Ušutila je.

Prošli smo kraj prvih kuća u selu Prečko. Sunce nije više bliještilo. Na brežuljku je okopavao jedan seljak vinograd. Ispod vinograda kočilo se u polju strašilo. Crni šešir na dugom kolcu, zaogrnutom crvenim plaštem. Moja se »Diana« uznemirila. U jednom je dvorištu prao neki mladić bačve. Jedna starica sjedila je pred kućom, i sunčala se. Rekao sam Smilji:

— Vaša majka nije vas nikad puštala samu. Čuvala vas je. Čuvala je sjaj vaših očiju. Ja sam taj sjaj toliko volio. Volio ga toliko, koliko i vaša majka. Taj sjaj bio je odraz vaše osjećajne duše.

Sjećate li se, kako smo jednog dana sjedili na klupi pred Umjetničkim pavilionom. Pripovijedao sam vam o svojim ambicijama, a vi ste mi rekli, da bi željeli, da budem pjesnik. U to je dolazio prema nama jedan hromi prosjak. No na pol je puta stao, i pošao dalje, ko da se predomislio. Otišao je par koraka, pa se opet vratio. I tako nekoliko puta. Ko da se nečega plašio. Tek smo kasnije opazili preko puta stražara, koji je nesmiljenom

strogošću pazio, da li će ovaj jadnik prosjačiti. Izvadili ste dinar i rekli mi, da mu ga odnesem tako, da stražar to ne vidi.

Dodao sam vašem dinaru drugi, i položio ih na susjednu klupu. Hromi prosjak shvatio je, sjeo na klupu, uzeo novac, i tako prevario stražara.

Ja sam, Smiljo, tada upoznao vašu finu, nježnu dušu. Nježnu poput poezije. Razumio sam, zašto ste mi rekli, da bi htjeli, da budem pjesnik. Jer pjesnikova je duša uvijek meka i nježna. Htjeli ste, da bude slična vašoj! —

Ušutio sam i okrenuo se, da vidim, što je s Ivom. Možda se je ljutio, što ga ovako zapuštamo, te ništa s njime ne govorimo. On je svog »Vezira« pustio, da ide polako za nama, smiješio se, i diskretno šutio.

Kraj nas su prošla jedna kola. U vrtljarstvu Jankomir djevojke su marljivo radile. Nekoliko sitne djece vraćalo se putem kući, s pločicama u ruci. Ta su djeca cvrkutala poput vrabaca i pozdravljala nas:

— Hvaljen Isus! Hvaljen Isus! —

Odzdravljali smo: — Na sve vijeke! —

Tada mi je Smilja, ko s nekim prekorom rekla:

— I onda je došlo ljeto. Kazališna sezona je prestala, više se nismo vidjeli. Otišla sam u Abbaziu. Rastali smo se, a da nismo jedno drugom ništa rekli. Ništa od onoga, što bismo morali reći.

Kad sam se u jesen vratila u Zagreb, više vas nikad nije bilo pred našom ložom u kazalištu. Ja sam bonbone griskala — sama. —

Ivo je pažljivo primjetio:

— Morali bismo odmoriti konje. Eno vidite onu malu šumicu. Ona je ko stvorena za odmor.

Tu šumicu sačinjavalo je tek desetak borova. Ušli smo u hlad te šumice, premda nije bila vrućina.

Sjašili smo. Konje nije trebalo vezati. Pustili smo ih na livadu da pasu.

U hladu te crnogorice raslo je mnogo proljetnog cvijeća, jaglaca, šafrana i ljubica.

Smilja je obožavala cvijeće. Nestašno se, poput djeteta radovala tolikoj množini jaglaca. I onda se sjetila:

— Pa danas je prvi dan proljeća! Danas je 21. marta! —

— Da, danas je prvi dan proljeća! — U tim riječima bilo je mnogo čara i mnogo života.

Ivo se izgubio. Pošao je da traži ljubice.

Nad nama je preletjelo nekoliko lastavica.

Borovi su ugodno mirisali.

Smilja je sjedila na panju, i slagala ljubice i jaglace u stručak. Prošaptala je zaneseno:

— Govorite mi — nešto lijepa! —

A ja sam od tog mirisa borova, od proljetnog sunca i Smiljinog toplog pogleda, osjećao neku veliku radost, od koje je sve oko mene poprimalo ljepšu i svijetliju boju. Uhvatio sam Smiljinu ruku, poljubio ju i nježno i strastveno i rekao oduševljeno:

— Smiljo, vi želite da budem pjesnik. Pa u proljeće to i nije teško. Sunce nas sve čini pjesnicima. Sunce i ove male crne lastavice, koje dolaze s juga, da nam na svojim krilima donesu proljeće. Putuju iz Alžira i Maroka preko mora. Uvijek za lađama, jer su pametne. Lete uz brodove, da se povezu na jarbolima, kad im ponestane snage. Putnici ih pozdravljaju. Znaju, da im te male ptice donose sunce. Sad su već kod nas. Eno ih nad nama. Došle su. Jer došlo je proljeće.

I opet je zamirisalo proljetno cvijeće, i opet se zemlja zaodjela šarenilom i bujnim zelenilom, i uzdrhtala od slatkog milja i vrućeg cjelova sunca, i prošaptala ko zaljubljena duša: O, proljeće, zdravo!

Iz plavih se visina runi topla rosa proljetnih jutara, ko vruće suze iz sanljiva oka, i pada na bijele latice narcisa i visibaba, i ljubi, stidljivo lice ljubica, i draška glavice drijemovaca. A cvijeće šapće od zanosa i sreće: O, proljeće, zdravo!

Na poljima, koja obećavaju zlato, prevrće seljak plugom brazde, i diže oči put vedrog neba, put sunca, koje se srebri u bistrim vodama, koje nam šalje život, cvijeće i ljubav.

Čovjek si tare znoj s opaljenog čela, podiže oči suncu i kliče: O, proljeće, zdravo! —

A Smilja je ko nesvijesno nastavila glasom tihim poput daška proljetnog vjetrića:

— U maloj borovoj šumici, daleko od buke grada, sjedi dvoje mladih ljudi, čija je srca približilo proljeće, udišu svježi, mirisni zrak, kroz grančice borova dive se suncu, i zahvaljuju mu sretni: O, proljeće, zdravo! —

Iz snatrenja prenuo nas je Ivo. Donio je Smilji mnogo ljubica, značajno se smiješio i rekao:

— Vas dvoje ste sada rekli sve, što ste jedno drugom imali reći, zar ne? A sada, pođimo, konji nas već nestrpljivo očekuju.

Možda smo i porumenili.

Digli smo se, pošli po konje i uzjašili.

Sunce se već počelo spuštati prama zapadu, da uroni u brze i hladne valove Save.

Lijevi obronci Zagrebačke gore, zelenili su se kao svježe lišće. Na vrhu malog brežuljka ponosno se kočila razvalina nekog starog grada.

Nitko od nas nije znao, koja bi to razvalina mogla biti. Odlučili smo dakle, da odjašemo do nje.

Odmoreni konji živo su kasali. Mislili su valjda, da se vraćamo kući.

Jašili smo ravnom cestom. Iza nas ostajale su grupe seoskih kuća. Neka djevojčica tjerala je goveda s paše. Krave su se pred konjima razbježale s ceste. Na jednom raskršću zabijali su u zemlju novi putokaz. Zapitali smo te ljude za put do razvaline. Rekli su nam, da nema puta.

Trebalo je ići preko potoka, pa uskim klancem, pored nečijeg šljivika, pa kroz dvorište malog mlina.

Uspinjali smo se strmim putem. Konji su teško dahtali. Popeli smo se na brežuljak.

Sad je valjalo proći kroz gustu šikaru, pa preko izoranog polja. Opomenuo sam Smilju i Ivu, da ne jašimo preko oranice. No drugog puta nije bilo. A do razvaline smo svakako htjeli doći. Ušli smo dakle nesmiljeno u oranicu.

Iz doline začuo se glasni: — Hej!! —

Neki starac, očito vlasnik oranice vikao je na nas.

Ali sad se više nije moglo natrag. Projašili smo preko oranice, i došli do razvaline.

Pregledali smo ostatke tog zdanja. Ostalo je tek nekoliko lukova i prozorskih šupljina.

A kad smo htjeli natrag, opazili smo, kako prema nama dolazi starac iz doline, s teškim štapom u ruci. Neprestano je vikao i prijetio se. Psovao je nas, bezobzirnu gospodu, jer smo mu kopitima konja pogazili usjeve.

Smilja se prepala. A Ivo je nastupio odviše gospodski. Pozvao je starca i zapitao ga, koliko traži za štetu.

Rekao sam Smilji:

— To nema svrhe. Ivo će starca samo još više razbjesniti. Naš seljak je dobroćudan, s njim treba postupati ljudski.

I ja sam se porazgovorio sa starcem.

Nisam mu ponudio novaca, pružio sam mu samo ruku. Zamolio sam ga za oproštenje, razgovarao s njim o zemlji, o njegovim kravama, o ženi, djeci i unučadi. Dao sam mu sve cigarete,

što sam imao u džepu, jer da će mi se od jašenja i onako prosuti. Zapitao sam ga za vinograde, poreze i ovu razvalinu.

I starac se ublažio. Pokazala se njegova dobra duša. Raspričao se o svemu. Ta razvalina nije bio grad već kapelica sv. Antuna, koju je godine 1880 srušio potres, koji je oštetio i zagrebačku katedralu. U toj se kapelici služila četiri puta godišnje misa. Bilo je i malo zvono u tornjiću. A starac je bio zvonar. Zvonio je u jutro, o podne i uveče »Zdravo Mariju«.

Starac je pripovijedao i zaboravio na srdbu.

Šta da vam dalje pričam?

Za četvrt sata stajali su naši konji u staji starca zvonara, a nas troje sjedili smo u njegovoj kući, za stolom prostrtim bijelim platnom, pred velikim zdjelama mlijeka.

Bili smo gosti starca zvonara, čiju smo oranicu pogazili kopitima naših konja.

Jer starac nije bio zao i strog čovjek, bio je naš dobri, hrvatski seljak.

Sa velikim apetitom jeli smo sir i kruh, što nam ga je donijela Marica, zvonareva snaha.

Mali zvonarev unuk dražesno je brbljao, da bi i on htio malog drvenog konja, a starac zvonar pričao je Ivi o graničarskim ratovima i hrabrom banu Jelačiću.

Najmlađe zvonarevo unuče bilo je još u koljevci. Smilja je sjela do koljevke, i uzela dijete na ruke. To malo, zdravo dijete smijalo se, i veselo grabilo ručicama zlatni lančić na Smiljinom vratu. A Smilja se radovala svemu, ljepoti, zadovoljstvu i sreći te siromašne obitelji. Uskliknula je:

— Dajte mi to dijete. Htjela bih da ga uzmem kući. Htjela bih da sam mu majka! —

I dok su Ivo i starac zvonar živo i prijateljski raspravljali o banu Jelačiću i uskocima, Smilja i ja sjedili smo kod koljevke zvonarevog unučeta, gledali si u oči, i šaputali. Smilja mi je rekla:

— Koliko je neznatan put do sreće! Vidite, ja osjećam sada nešto od te neposrednosti i prirodnosti. Meni je sve sada tako blisko, prijatno, i svijetlo. Isto onako, kao kad na nekom otmjenom plesu, gdje se gušimo od ukočenosti i namještenosti, ugledam vas. Kad otplešemo jedan tango, pa sjednemo u neki kut kuloara ili galerije, pa brbljamo o svemu, o prošlosti, o sreći i o ljubavi.

Ja sam vam neizmjerno zahvalna za ovo poslije podne. Vi ne znate, koliko mi je drago, što smo se nas troje danas sastali. Moj stari Ivo, vi i ja. Prevarila sam se, kad sam mislila, da vi znadete biti samo površan, savremeni čovjek. —

A ja sam joj govorio iskreno, kao nikada do sada:

— Smiljo, vi morate znati, koliko mnogo držim do vas, koliko vas mnogo poštujem. Možda vas i ljubim. Ja to ne znam. Nikad nisam o tome govorio, jer se velike stvari ne govore uvijek. Uvijek sam se rado sjećao vas, vaše crvene kose, vaših sanjarskih raznobojnih očiju i vaše meke, fine, suptilne duše. Jer, Smiljo, vi ste nešto, što se ne nalazi uvijek, vi ste svakom svojom gestom, svakom misli i svakom riječi prava dama. Vi ste, Smiljo, divan stvor, vi ste zlatna duša, i sretan bude onaj, kome ćete postati žena! Onda, pred nekoliko godina nismo znali što se događa s nama, bili smo mladi, ali danas znam jedno: Ako ne nađem ništa ljepšeg, onda ću znati, da je ono bila — Ljubav! —

Oćutio sam čvrsti stisak njene ruke, ona je osjećala, da joj ne laskam. To sam vidio u njenim očima.

Ivo je popio svoju zdjelu mlijeka, i završio raspravu sa starim simpatičnim zvonarom.

Oprostili smo se sa starcem, sa snahom Maricom i unučadi.

A dok sam se rukovao sa starcem, opazio sam nešto neznatno, a ipak lijepo.

Neznatno zato, što nije bilo mnogo, a lijepo zato, što je bilo prirodno, jer nije bilo namješteno.

U jednom kutu sobice, turio je Ivo krišom u ruku zvonarevog unuka banknotu od stotinu dinara, da kupi drvenog konja, a u drugom kutu skinula je Smilja svoj zlatni lančić i dala ga Marici za zvonarevo unuče u kolijevci.

Nisu platili štetu, što su učinili konji na oranici starog zvonara, učinili su mnogo manje. Nadarili su samo njegovu djecu.
I pošli smo zadovoljno kući.

Sunce je već davno bilo palo, kad smo opet prešli preko pruge u Černomercu, i ušli u naš bučni Zagreb.

Naša lica bila su vedra, zadovoljna. Rekao sam Smilji:

— Zar ne, da je bilo lijepo. Nismo doživjeli nikakav naročiti događaj, nikakovu senzaciju, samo smo jedno poslije podne proveli među livadama, među cvijećem. —

Smiljine usne, s kojih je mlijeko starca zvonara opralo sve crvenilo, prošaptale su iskreno:

— To je bio moj najljepši dan! —

A ja sam razumio i rekao:

— Da! Bilo je mnogo, mnogo sunca! —